KULTÚRA

ROČNÍK X. – č. 20 **DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY** 5. DECEMBRA 2007

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Tibor Kovalik: Milostiplné Vianoce

Blíži sa rozchod...?

Týždenník .týždeň sprostredkoval slovenskej verejnosti neobvyklú show – polemickú výmenu názorov medzi poslancom Národnej rady za Kresťanskodemokratické hnutie Vladimírom Palkom a kardinálom Jánom Chryzostomom Korcom. Palko prudko zaútočil na kardinála a kardinál nemenej rozhodným tónom bránil svoje pozície.

Vladimír Palko nie je len radovým poslancom NR SR za svoju stranu, ale aj bývalým vysokým štátnym funkcionárom – námestníkom riaditeľa Federálnej bezpečnostnej služby (1991/92), podpredsedom KDH (1996-98), členom predsedníctva Slovenskej demokratickej koalície (1998), predsedom výboru NR SR pre obranu a bezpečnosť (1998-2002) a v rokoch 2002/06 ministrom vnútra SR.

Základnou charakteristikou životnej púte kardinála Korca bola konfrontácia s neľútostným totalitným režimom. Jeho pôsobenie v tajnej cirkvi, v ktorej vychovával a vysväcoval kňazský dorast, dlhoročný pobyt vo väzení, pretrvávajúci zákaz výkonu kňazského povolania, ktorý ho prinútil vykonávať fyzicky náročné a zdravotne nebezpečné robotnícke povolanie spolu s jeho ponovembrovým pôsobením vo funkcii nitrianskeho sídelného biskupa a rozsiahlym (a literátmi oceňovaným) literárnym dielom a verejnými vystúpeniami na cirkevnej i svetskej pôde urobili z neho symbolickú postavu, ktorá stelesňuje obrovský potenciál Katolíckej cirkvi a jej význam pre osud slovenského národa. Emeritovaný diecézny biskup nitrianskej diecézy a prvý slovenský mimokúrijný kardinál bol a dlho ostane vo vedomí slovenskej verejnosti autoritou širokého duchovného aj spoločenského významu.

Teraz sa túto autoritu pokúsil demontovať poslanec Národnej rady SR, ktorý je významným predstaviteľom kresťansky orientovanej politickej strany. I keď politická a perzekutívna moc socialistického štátu sa pokúšala neustálym vyšetrovaním, dlhoročným väzením obmedziť kardinálov vplyv, nikdy sa nepokúsila znehodnotiť jeho ľudskú aj duchovnú autoritu, či oslabiť jeho morálny kredit.

Naproti tomu poslanec Národnej rady SR a predstaviteľ KDH obvinil kardinála zo zamlčovania pravdy, zo spoločenskej podpory štátnych predstaviteľov, ktorí len koketujú s kresťanstvom a nepatria do kategórie aktérov „slušnej politiky“, zo zanedbávania prípravy zmluvy o výhrade svedomia a z nedocenenia významu a obetavosti kresťanských politikov (rozumej, politikov KDH).

JÁN SZELEPCSÉNYI

Je zbytočné vstupovať do tejto polemiky: argumenty kardinála Korca v tejto výmene názorov a stanovísk boli také presvedčivé, že nepotrebujú žiadnu osobitnú intervenciu.

Hľadanie súvislostí

Užitočné by však mohlo byť zodpovedanie otázok, ktorým sa nevyhne žiaden zainteresovaný pozorovateľ. Kritické, proti predstaviteľovi Katolíckej cirkvi alebo dokonca proti celej cirkvi namierené vystúpenie kresťanského politika, ktoré by skôr pristalo liberálovi, či nevercovi, nie je každodenný jav. Tým viac, že kresťanstvo hralo a hrá vo vývoji slovenskej spoločnosti významnú úlohu jednak pri formovaní životnej filozofie jedinca, jednak pri tvorbe sociálnej politiky, mravných, politických a sociálnych konštrukcií, ale aj princípov správania. Takýto útok musí mať aj hlbšie súvislosti, ktoré ďaleko prerastajú rámec osobného vzťahu, osobného konfliktu, či rozchodu.

Tým viac, že Palko musel o kardinálových jednoznačných argumentoch vedieť, musel s nimi rátať, ba možno vo chvíli, keď formuloval svoj útok, si aj chystal ľadové obklady na modriny, ktoré nevyhnutne utŕži.

Napriek tomu napriahol ruku a udrel. Prečo asi?

Výpočtová technika priniesla metódu tzv. data mining, čiže „dolovania údajov“. Táto metóda umožňuje z množstva údajov zistiť nové súvislosti, významové roviny, na ktoré sa pri pôvodnom sústreďovaní dát ani len nemyslelo. Istou obmenou „dolovania údajov“ je textová analýza, ktorá rekonštruuje skryté kontexty a tým odhaľuje ďalšie vrstvy daného javu.

Palkov útok proti kardinálovi je takýto súbor dát, ktorý stojí za hlbšie skúmanie. Pokúsme sa zdôvodniť tento záujem.

Pán Vladimír Palko nie je súkromná osoba, ani radový občan, ale vysokoškolský učiteľ s akademickými hodnosťami, dlhoročný aktívny politik, ktorý po novembri 1989 zastával rad významných štátnych a straníckych funkcií. Keďže je poslancom, nemôžeme ho považovať za radového člena Kresťanskodemokratického hnutia, a to tým viac, že na poslednom sneme kandidoval na funkciu predsedu KDH. Je veľmi pravdepodobné, že v prípade kandidatúry Dr. Hrušovského na prezidentský post sa znovu pokúsi o zvolenie za predsedu KDH. Patrí do názorovo profilovanej skupiny (Lipšic, Mikloško, Minárik a ďalší), ktorá sa snaží o reprofiláciu KDH.

(Pokračovanie na 4. strane)

Po desiatich rokoch

TEODOR KRIŽKA

Držíte v rukách posledné číslo jubilejného 10. ročníka Kultúry. V tejto chvíli si netrúfam povedať, koľko by to bolo kníh, keby sme previedli všetkých desať ročníkov do knižnej podoby. Ale ak odhadujeme okolo dvestoosemdesiat vydaní Kultúry a každá obsahuje cca 80-100 strán rukopisu, bola by to už pekná knižnica. Usilovali sme sa byť kresťanskí a slovenskí a nezabúdať na sociálnu solidaritu, no najmä na fakt, že najhlbšia stopa, ktorú po sebe človek môže zanechať, je kultúra.

Isteže, desať rokov existencie, navyše v takých stiesnených ekonomických podmienkach, ktoré sa nedajú vydržať bez osobnej materiálnej obety, by si zaslúžilo aspoň na chvíľu sa zastaviť, posedieť si pri pohári vína, ako tomu bolo pri vydaní prvého čísla prvého ročníka. Ale čas súri, udalosti sa hromadia, Slovensko stále hľadá svoju tvár, namáhavo ju vylupuje spod nánosov falše, lží a propagandy, a tak sa nám vidí, že nie je čas na oslavy. Na rozdiel od iných redakcií, ktoré sa tak rady pýšia svojou prácou, teda záver jubilejného ročníka oslávime potichu – prácou.

Nedá mi však, aby som vás nepozdravil a nepoďakoval vám za nádherných desať rokov zápasu o pravdivejšiu a krajšiu podobu našej vlasti. Pochopili ste pritom, že Kultúra nie je periodikom nijakej skupiny, či politickej strany, ale otvorenou platformou tých, ktorí poctivo hľadajú pravú podobu svojho národa a leží im na srdci upevňovanie jeho identity v jednej z kľúčových dejinných etáp, v ktorej dominujú nové, omnoho rafinovanejšie utópie ako doposiaľ. Prinášali sme a budeme aj naďalej prinášať články plné argumentov, voči ktorým zostáva väčšina médií, žiaľ, vrátane tých verejnoprávnych, hluchá a slepá. Nepodľahli sme tlaku bulváru ani tlaku esemeskovej kultúry, plnej zjednodušení a redukovaného myslenia. Práve naopak, záleží nám na nádhere procesu hľadania, a preto neprinášame kašírované správy, ale poväčšine neskrátené príspevky, lebo na nich je okrem vecného obsahu hodnotná práve každá stopa poctivého zápasu o dôstojnosť ľudského bytia a identitu s presilou konzumom otráveného času.

Tak teda desať rokov je za nami. A čo máme pred sebou? Dúfajme, že ešte aspoň ďalších desať zmysluplných rokov.

www.kultura-fb.sk

Moc a zodpovednosť

Slovenská vládna koalícia prežíva najväčšiu krízu od svojho vzniku. Nechcem a nebudem rozoberať príčiny krízy, pretože som presvedčený o tom, že skoro všetci čitatelia vedia, v čom spočíva podstata súčasnej vládnej krízy. Chcem sa však zamerať na dôsledky, ktoré by mohli vyplynúť z nezvládnutia tejto napätej situácie.

Každému Slovákovi musí byť úplne jasné, že akékoľvek iné zloženie vlády v súčasnom rozložení politických síl na Slovensku by malo za následok, že by sa do vlády opäť dostala politická strana, ktorá otvorene bojuje proti SR doma aj v zahraničí (SMK) a strany, ktoré sa v rozhodujúcich chvíľach postavili proti slovenskej štátnosti. Ubezpečujem čitateľov, že si nemyslím, že súčasná slovenská vláda je to pravé orechové pre našu vlasť. Sú veci a oblasti, v ktorých viac či menej nesúhlasím s postojmi a politikou vlády, ale uvedomujem si, že nič nemôže byť úplne ideálne a že všetko tvoria iba ľudia, ktorí sú omylní. Ale pri predstave, že by sa do vlády dostali opäť zástupcovia súčasnej opozície, mi behá mráz po chrbte.

Predstavitelia koaličných strán si musia uvedomiť, že nemajú zodpovednosť iba za svojich členov a voličov, ale aj za celé Slovensko a budúce generácie Slovákov. Uvedomujem si, že sú v živote situácie, kedy víťazia emócie nad zdravým rozumom. Ale toto víťazstvo je len chvíľkové a na toto chvíľkové víťazstvo čakajú nepriatelia slovenskej štátnosti, aby rozbili súčasnú vládu a priamo alebo nepriamo opäť zodvihli moc ležiacu na ulici. Nepriatelia našej obnovenej štátnosti čakajú za dverami, čakajú kedy sa dvere otvoria a oni budú môcť opäť vládnuť štátu, ktorý nechceli. Cez médiá, ktoré nie sú v slovenských rukách, sa pokúšajú štvať koaličných politikov navzájom proti sebe...

Páni Fico, Slota a Mečiar. Máte v rukách moc, ale aj zodpovednosť. Dokážte nám všetkým, že nie ste iba politikmi, ale aj štátnikmi.

RÓBERT ŠVEC

Menšina - väčšina - integrácia?

Národnostná konferencia osvetového ústavu

Maďarský osvetový ústav a výtvarný lektorát usporiadal 14. novembra v budínskej *Redute* konferenciu o ochrane kultúrnych hodnôt domácich národných a etnických menšín pod názvom *Menšina - väčšina - integrácia?*

Podujatie úzko nadväzovalo na poradu pracovníkov odborných ministerstiev, predstaviteľov menšinových samospráv a spoločenských organizácií, ako i kultúrnych inštitúcií jednotlivých národností zo septembra t. r., v rámci ktorej boli prerokované také závažné otázky ako napríklad *národnostnopolitické ciele maďarskej vlády,* možnosti zachovania identity národností, *dokumenty Rady Európy (Rámcová dohoda o ochrane menšinových práv a Charta menšinových jazykov)* a menšinové aspekty rozvojového programu Nové Maďarsko.

Hlavným cieľom novembrovej konferencie o pestovaní národnostných kultúr v Maďarsku, usporiadanie ktorej podporilo *Ministerstvo školstva a kultúry MR*, bolo prerokovanie praktických otázok verejnej osvety národností. Celý rad renomovaných odborníkov vystúpil s referátmi o. i. na tému *národnostná kultúra,* náboženský život, *tlač - médiá,* záchrana identity, ako aj s príspevkami o menšinovom divadelnom živote a *o národnostných zbierkach a múzeách.*

V úvodnej časti podujatia sa početným účastníkom prihovoril menšinový ombudsman maďarského parlamentu *Ernő Kállai,* ktorý poukázal na nedostatky a vážne chyby či skôr *previnenia voči domácim národnostným menšinám* zo strany maďarského, resp. uhorského štátu. *„Maďarská politika uplynulých 100-150 rokov zapríčinila, že v súčasnosti žije v Maďarsku už iba pomerne nízky počet príslušníkov menšín. Dôsledkom nesprávnej politiky a nepriaznivého spoločenského ovzdušia nadnes sa naozaj nie príliš mnohým podarilo zachovať si svoj materinský jazyk. Nie je pritom pravdou, že na vine sú predovšetkým príslušníci menšín,“* zdôraznil ombudsman a zároveň poukázal na súčasnú, tiež neľahkú situáciu. Ako povedal, *musíme bojovať,* i keď ten náš boj netreba brať doslova, výstižnejším slovom sa sotva môže označovať náš *zápas o identitu,* brojenie sa o udržanie menšinového jazyka, neraz dokonca takmer doslovná bitka o to, *aby naša krajina zostala naďalej multikultúrnou.* Ombudsman v tejto súvislosti zvlášť poukázal na pretrvávajúce problémy národnostných vysielaní verejnoprávnej televízie a rozhlasu.

Na konferencii v rámci prezentovania pozitívnych príkladov či skôr modelov nám, Slovákom v Maďarsku, prítomní očividne závideli obidve predstavené iniciatívy: *Slovenské osvetové centrum* (SOC) i denne aktualizovaný *internetový portál www.luno.hu.* Riaditeľka SOC, pôsobiaceho pri *Celoštátnej slovenskej samospráve* (CSS) *Katarína Királyová* predstavila - našim čitateľom dobre známu - bohatú činnosť centra zastrešujúceho sedem regionálnych slovenských osvetových stredísk. Riaditeľka SOC referovala o úspešných celoštátnych akciách, najmä *odborných doškoľovaniach a seminároch* centra, ale aj o takých užitočných výmenách skúseností akými sú vysunuté zasadnutia v jednotlivých Slovákmi obývaných regiónoch a pravidelné *tzv. burzy nápadov*. K. Királyová sa zároveň posťažovala na zužujúce sa možnosti získavania finančných prostriedkov z rôznych (čoraz chudobnejších) nadácií či fondov a napokon poukázala na *význam úzkej spolupráce SOC s občianskymi organizáciami a ďalšími inštitúciami CSS.*

Člen *Valného zhromaždenia CSS,* redaktor *Ľudových novín Imrich Fuhl* vystúpil s prednáškou ako zakladateľ a redaktor portálu Slovákov v Maďarsku *www.luno.hu*. Hovoril v prvom rade o úlohe národnostných médií a o potrebe posilnenia ozajstných online médií v kultúre domácich národnostných menšín. Podľa I. Fuhla nastala *paradoxná situácia,* keď nielenže financovanie celoštátnej menšinovej tlače nie je ani zďaleka postačujúce, iba doslova „polovičaté“, ale aj tých málo peňazí je určených *výlučne na tlačenú podobu novín,* pričom napríklad naše slovenské (skutočne denne viackrát aktualizované) internetové noviny pravidelne číta viacnásobne viac ľudí. Na portáli *www.luno.hu* sme za tri roky zaznamenali už *takmer dva milióny návštev,* týždenná návštevnosť nášho internetového denníka sa pohybuje v rozmedzí 15 až 25 tisíc.

(-hl)

Ľudové noviny č. 48

60. výročie návratu z Maďarska

Historické okolnosti výmeny maďarského a slovenského obyvateľstva si pripomenulo *Združenie spolkov dolnozemských Slovákov* na besede v bratislavskej mestskej knižnici. Uskutočnila sa v rámci cyklu *Konečne doma* a pri príležitosti *60. výročia návratu Slovákov do vlasti*. Jej účastníci hodnotili pomery v medzivojnovom období a tesne po druhej svetovej vojne.

„Po skončení najhoršej vojny v dejinách ľudstva aj Slováci v Maďarsku očakávali, že sa zastaví ich národnostný útlak, zabezpečia sa prirodzené jazykové a kultúrne práva na existenciu v cudzojazyčnom prostredí,“ začal svoj úvodný príhovor *Michal Francisci*. Ako syn tamojšieho evanjelického farára prežil detské obdobie (1936-1946) v *Békešskej Čabe. „Štyri roky som tam chodil do školy, kde ani slovo nepadlo po slovensky, no doma sme hovorili po našom,“* konštatoval M. Francisci, ktorý na podujatie doniesol mnohé historické dokumenty. Medzi nimi fotografie z rokovaní *presídľovacej komisie z ČSR,* ktorá v Maďarsku robila nábor Slovákov na reemigráciu do vlasti svojich predkov. Tiež zábery z osláv 300. výročia *Tranoscia* a divadelných predstavení, zo služieb božích pod holým nebom, z kongresu *Antifašistického frontu Slovanov v Maďarsku,* z prijatia delegácie u prezidenta *Beneša* i z rozlúčkovej slávnosti v *Slovenskom Komlóši* 12. októbra 1947 krátko pred presídlením na Slovensko. Na snímkach sú *Jozef Lettrich, Karol Šmidke, Vladimír Clementis, Ján Ursíny, Samuel Osuský, Andrej Žiak, Daniel Okáli, Ladislav Novomeský* a iní, pri ktorých bol často farár *Michal Francisci* ako predstaviteľ slovenskej dolnozemskej inteligencie. Tá podľa jeho syna bola veľmi málopočetná, no snažila sa divadelnými hrami, vydávaním *Čabianskeho kalendára* a týždenníkom *Sloboda* i rôznymi aktivitami organizovať slovenskú menšinu, udržiavať ju na kultúrnej a jazykovej úrovni. *„Po divadelnom predstavení sme odchádzali v tranze, tak sme prežívali dej v mäkkej dolnozemskej slovenčine,“* spomínal Francisci na hry *V kraji trpaslíkov, Vyslúžená žena* a iné od tamojších autorov, ale najmä od *Ferka Urbánka,* ktorého divadelné texty boli nevyčerpateľným a veľmi obľúbeným kultúrnym zdrojom vo vlastnom jazyku.

Na základe medzištátnej dohody medzi ČSR a Maďarskom sa v roku 1947 uskutočnilo vzájomné presídľovanie obyvateľov. Ako pre TASR potvrdil predseda *Združenia spolkov dolnozemských Slovákov na Slovensku Štefan Červenák,* na návrat do vlasti svojich predkov sa prihlásilo *95 000 Slovákov,* ale presídlilo sa len 59 774. Naopak, Maďarov odišlo iba okolo 51 000. *„Naši sa nemali kde nasťahovať, pretože Maďari nám zanechali menej domov, a tak ostatní sa usídlili v Čechách,“* zdôvodnil Š. Červenák. Podľa neho bol v Maďarsku *pre Slovákov nevhodný školský systém,* ktorý nepodporoval výchovu našej inteligencie a napríklad v školskom roku 1934/1935 na maďarských vysokých školách študovalo iba niekoľko Slovákov. *„Ako päťročný som zažil násilnú maďarizáciu v škôlke, kde učili tri slovenské učiteľky, ktoré ma ťahali za uši, keď som hovoril po slovensky a dohovárali mi: musíš sa naučiť po maďarsky,“* pripomenul presídlenec *Michal Hronec*. Aj ďalší účastníci podujatia majú podobné skúsenosti. Tiež sa zhodli v názore, že *v súčasnosti sa niektorí politici zbytočne angažujú v otázke presídľovania a tzv. Benešových dekrétov* a zámerne vyvolávajú nepokoj v domácich a medzinárodných vzťahoch.

(t-l)

Ľudové noviny č. 48

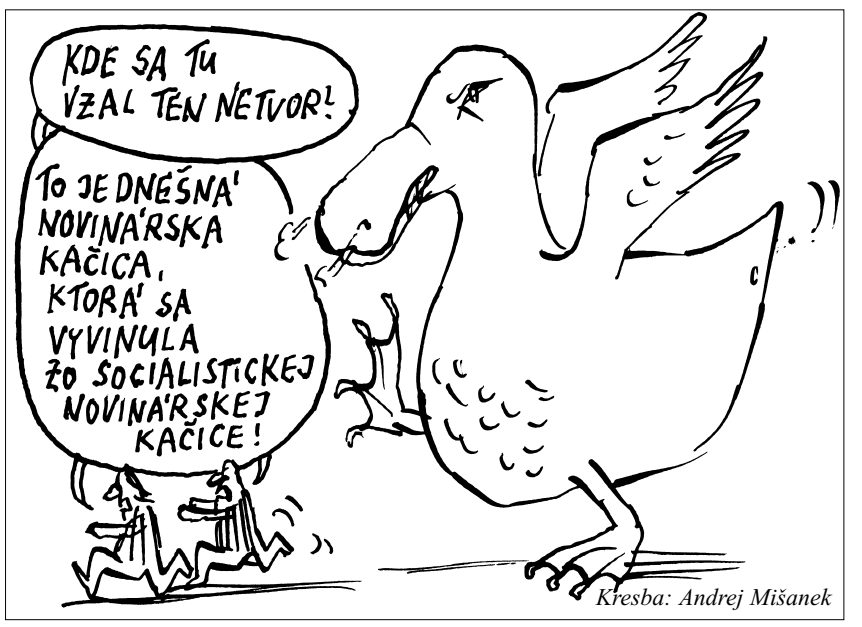

Kresba: Andrej Mišanek

VILIAM HORNÁČEK

Hrádza

Vážený a milý pán profesor Peter Danišovič, viem,
aké ste vytvorili dielo... Počul som o vás mnoho dobrého.
S úprimnou a hlbokou úctou vám preto
za príklad statočného života a obdivuhodnej práce
pre dobro ľudí venujem tieto riadky

Sto rokov na kríži
za čisté úmysly
sto rokov na kríži
za čistý štít...
Kto sa to rozhodol
potrestať človeka
za to, že dokázal
- statočne žiť ..?
Koho vyhnal bičom
na vrch pýchy moci
- na Golgotu
pre čestných povinnú!
slávu iných zlátiť
hriechy iných platiť
potupným výkupným
- za vlastnú nevinu.?!

*

Ako málokomu
vzácne skutky svedčia
že sa vybral svetom
- bojovník bez meča...
Šiel s posvätnou túžbou
umom a rukami
pomôcť dobrým ľuďom
- česť pravdy ubrániť!
S čistým srdcom detí
s vierou v svojho Boha
bez pocitov strachu
jeho smelá noha
učila sa kráčať
po zákernom hrachu
ktorým Krivá Podlosť
- macocha Čistote!
podsypala cesty
po čestnom živote

*

V úcte ku hodnotám
svoju tvár si chránil
vždy, keď šiel do boja
s temnými silami ...
Plytká závisť žlče
ktorou oplývali
- najmä tí podradní!
skrížila mu neraz
najskvelejšie plány ...

*

Náročný ku práci
ku sebe ešte viac
nemusí ako tí
- vyhnanci svedomia!
za bezsenných nocí
zavýjať na mesiac...
Teší sa zo svetla
čo aj vďaka nemu
toľkým ľuďom svieti
na krídlach anjelov
ponad nevďak letí
prácou požehnaný čas
aby znovu vzkriesil
- to vznešené v nás...

*

Ponižovali ho
skúšali aj zradu
vznešenú fasádu
dotĺkli pästami
však hrdému hradu
nedobyli brány!
Ubránil si seba
ochránil si dielo
príkorie od hlúpych
- dávno prebolelo...

*

Nezískal ho lesk slávy
- tá pasca malých mušiek
preto vidno až na dno
veľkej a múdrej duše
Aká je priezračná
taká je hlboká
úprimná statočnosť
dobrého človeka...

*

V tichu jesenných chvíľ
netúži po zlate
nechápe sveta zhon
žije si ako žil...
Za oknom bez záclon
nechce nič tajiť pred svetom
ani sa pred ním schovať
svoj život môže – s hrdosťou!
pred každým zopakovať...
Storočný mladý muž
verný syn národa
statočný bojovník
čo sa zlu nepoddá...
S múdrymi očami
a s iskrou pravdy v hlase
tak ako vzácne víno
je plný slnka v čase
- keď vonku vládne mráz
Pokojný v dnešnom cvale
čo nám chcel povedať
- premenil na odkaz
čo nás bude hriať stále...

*

Svoj život venoval
sile a kráse vody
cez hrádze ľudskosti
- neprejde kvapka zloby
Pred majestátom cti
sa hady v prachu plazia...
Statočný človek
bol a bude vždy
- tá najpevnejšia hrádza!

Neprehliadnite!

Upozorňujeme čitateľov, že
Kultúra č. 1/2008
vyjde s dátumom
9. január 2008.

LITERA SCRIPTA MANET

V Ústave informácii a prognóz školstva v Bratislave vyšla nedávno brožúrka Emanuel Filo: Vysokoškolské tradície Slovenska. Ide o nepublikovanú stať, ktorá mala kedysi dávno vyjsť v Ročenke Slovenskej univerzity v Bratislave, a našla sa v pozostalosti Prof. MUDr. Emanuela Filu (21. 8. 1901 – 7. 10. 1973), prvého slovenského riadneho profesora internej medicíny.

Bez ambície nahradiť prácu historikov, komentoval autor úsilie o vybudovanie slovenskej univerzity, od počiatku základov slovenskej vzdelanosti činnosťou solúnskych bratov Cyrila a Metoda, až po vznik Komenského (neskoršie Slovenskej) univerzity v Bratislave a jej pôsobenia asi do roku 1942. Osobitne zaujímavé sú údaje o krátkom pôsobení bratislavskej maďarskej Alžbetínskej univerzity (1914-1919), a nasledujúce prvé roky vzniku a činnosti novej československej univerzity, pretože autor bol súčasníkom a svedkom udalostí, ktoré sú dnes už málo známe.

Po dávnejších snahách v lete roku 1914 založili ako prvú právnickú fakultu a menovali profesorov, avšak lekárska a filozofická fakulta mali len krátke trvanie, pretože začali činnosť až tesne pred skončením svetovej vojny, v lete 1918. Hneď pri vzniku Česko-slovenska sa univerzita odmietla podriadiť novému štátu, lebo profesori vyhlásili, že „...okýptenie Maďarska je v ostrom protiklade s najsvätejšími vlasteneckými citmi“. Nato došlo k zatvoreniu univerzity a jej prevzatiu do čs. štátnej správy. Už v júni 1919 Národné zhromaždenie v Prahe schválilo zákon o zriadení novej štátnej univerzity v Bratislave, s fakultami lekárskou, právnickou a filozofickou. Na jej vzniku má najväčšie zásluhy významný český internista, profesor MUDr. Kristián Hynek, jej neskorší rektor, uvedomujúc si zásadný význam univerzity pre vzdelanosť Slovákov, ktorí donedávna nemali vôbec žiadne slovenské školy. Bol veľmi prezieravý a žičlivý k mladej slovenskej inteligencii, lebo jej chcel dopomôcť, aby získala možnosť k vedeckej práci a k získaniu akademických hodností. Spolu s ním prišli na Slovensko desiatky odborníkov, skvelých lekárov a učiteľov, ktorí saturovali všetky vtedajšie lekárske odbory. Nie všetci boli rovnako uznanliví a nezištní. Filo vo svojej stati uvádza mnohé zákulisné boje medzivojnových časov o univerzitu a jej pomenovanie (Komenského), čo mnoho naznačovalo o jej čechoslovakistickom poslaní. Išlo neskoršie aj o uplatnenie jej absolventov, slovenských lekárov, ktorí videli svoju perspektívu práve na tejto univerzite, kde boli miesta po dvadsať rokov obsadené väčšinou českými profesormi, docentmi a asistentmi.

Prof. Hynek však neprišiel na Slovensko kolonizovať, ale úprimne pomáhať. Aj mladého, v Bratislave promovaného Emanuela Filu vzal k sebe na pár rokov do Prahy, kde získal docentúru a vrátil sa r. 1935 na Propedeutickú kliniku do Bratislavy. Tu pôsobil ako profesor vnútorného lekárstva do jari 1945, kedy ho s inými slovenskými profesormi a vedúcimi kliník (Churom, Šubíkom, Valentinom, Skotnickým, a i.) z univerzity vyhodili – ako kolaboranta, politicky nespoľahlivého a nepriateľa republiky. V preverovacej komisii boli, ako inak, čechoslovakisti a partizáni, lekári (Krsek, Sumbal, Thurzo, Koch, Haviar a ďalší) viedol ju konkurent Filov, doc. MUDr. L. Dérer, horlivý propagátor sovietskeho zdravotníctva, ktorého noví mocipáni ihneď vymenovali (nie zvolili!) za dekana Lekárskej fakulty.

Filovi nepomohla jeho vedecká činnosť, obľuba u študentov, zásluha o Podporný fond Spolku čs. medikov, ktorý podnietil založenie vysokoškolského internátu Lafranconi, zásluha o založenie Slovenskej akadémie vied r. 1942, o lekársky časopis, Ligu oproti tuberkulóze, atď. V konfliktnom a neľahkom období sa postavil proti prepúšťaniu českých profesorov z univerzity (Kostlivého, Krseka, Sumbala Babora, Galu a ďalších). Nebolo to vždy jednoduché, lebo napr. prof. Lukeš napriek prosbám, aby ostal na Slovensku, odmietol s arogantným vyjadrením, že nebude prednášať po slovensky za žiadnych okolností. Židovských lekárov zachraňoval Filo spolu s prof. Šubíkom, ktorý bol šéfom slovenského zdravotíctva, tak, že ich stiahli z dohľadu hlavného mesta a zamestnali vo vidieckych nemocniciach. Po zavretí vysokých škôl v Česku Filo prijímal na fakultu českých medikov a ubránil ich pred „totálnym nasadením“ za vojny. Stovkám študentov z Bulharska, ktorí boli vtedy vyhostení z Prahy, umožnil štúdium na Slovenskej univerzite v Bratislave (za to získal bulharské štátne vyznamenanie). Aj lekárov, ktorí sa vrátili do Bratislavy po neúspechu v povstaní, ponechal bez ujmy ďalej na bývalých postoch. Avšak pomsta a vyvŕšenie sa na triednych, národných a náboženských „nepriateľoch“ vtedy prevládala v celom povojnovom usporiadaní štátu...

Vyčíňanie preverovacích komisií (týkali sa aj stoviek študentov) a osud mnohých jej obetí podrobne popisuje Dr. Z. Meško v knihe „Zamlčané sprisahanie“, Bratislava, 1999. Tam sa možno všeličo dozvedieť aj o druhej vlne vyhadzovania, ktorá po komunistickom prevrate r. 1948 postihla ďalších významných lekárov (napr. Čárskeho, Trégera, Fridrichovského, Muchu, Šveca, Jakšyho, Matulaya, Siváka, atď.), ako i o permanentnom prenasledovaní mnohých ďalších počas štyridsaťročnej diktatúry proletariátu. V knihe sú na večné časy (litera scripta manet!) menovaní aj iniciátori, aktéri, veľkí profesori a šéfovia kliník, komunisti, ktorí sa vyhadzovaním iných, aj schopnejších, vyšplhali do profesorských a akademických hodností. Stihli ešte včas po jednom z najaktívnejších, Dérerovi, hoci dobrému odborníkovi, pomenovať bratislavskú nemocnicu. Na svedomí mal profesionálne a osobné životy mnohých svojich kolegov. Našli by sa aj zaslúžilejší, ľudsky čistejší a vedecky zdatnejší slovenskí lekári, ktorí by si takúto česť zaslúžili...

Ďalšie životné peripetie prof. Dr. Filu, ktorý bol od študenských čias presvedčeným Slovákom-autonomistom a praktizujúcim katolíkom, boli kruté. S piatimi malými deťmi ho vykázali z Bratislavy. V Žiline, kde žili rodičia jeho manželky, sa mu podarilo z dvoch priestorovo nevyhovujúcich domov vybudovať interné oddelenie novovznikajúcej nemocnice. Po roku 1960 ako radový lekár v štátnej ambulancii (súkromné vtedy neboli povolené!), ale vyhľadávaný ľuďmi z ďalekého okolia, pôsobil až do svojej smrti. Ani jeho žilinské roky neboli radostné. Roku 1953 ho zatkli, vo vykonštruovanom procese obvinili z protištátnej činnosti (liečil aj katolíckych kňazov!) a odsúdili na 18 mesiacov väzenia. Neustále ho sledovali a šikanovali, jeho deťom nepovolili vysokoškolské štúdium.

S ubiehajúcim časom miznú nielen očití svedkovia, ale vďaka spomienkovému optimizmu sa strácajú aj spomienky na neradostné skutočnosti a sledy udalostí, ktoré neraz veľmi kruto formovali osudy cenných ľudí, ktorí si zaslúžili aj lepšie, a mali iba jediný život.

Treba si ich aspoň uctiť!

FERDINAND KLINDA

Bublina - E. Chmelár - spľasla

Ad. Chmelár: Vojna historikov – výzva na otvorenú diskusiu

E. Chmelár uverejnil 20. októbra 2007 v blogu na internete článok zameraný proti slovenským historikom, ktorí podpísali stanovisko k Lex Andrej Hlinka. Na začiatku sa pustil do ich kádrovania spôsobom, ktorý pripomína komunistické kádrovanie z rokov 50-tych. Obvinil ich, že: „autori stanoviska zámerne a hrubo zavádzajú verejnosť, alebo vyslovene klamú“. Mnohých „onálepkoval“ - osočil slovníkom komunistického propagandistického pisálka – neoľudáci, neonacisti, neofašisti, obhajcovia Hitlera a pod. Na konci pamfletu s pokryteckou povýšenosťou ich vyzval na „otvorenú odbornú diskusiu“. Akým právom si dovolí bezdôvodne urážať uznávaných odborníkov?

Po osočeniach historikov E. Chmelár uisťuje čitateľov: „A ak vydržíte do konca, čaká vás aj bonbónik – nespochybniteľne autentický výrok Andreja Hlinku hlásiaci sa k Adolfovi Hitlerovi.“ Ďalej sa pokúsil prekrútiť a zneužiť niektoré slová v stanovisku historikov, aby vytvoril obraz Hlinku ako diktátora, klamára, podvodníka, a obvinil ho dokonca zo „spoluformovania bloku Henlein – Hlinka – Esterházy“, a to bez jediného dôkazu. Pravdou je to, že Hlinka bol zásadový, nikoho nepodvádzal ani neklamal, bol priamy vo výrazoch, ale nikdy neprekročil rámec znevažujúci kňazskú dôstojnosť. Jeho účasť na formovaní akéhosi absurdného bloku je lož. E. Chmelár zneužil vyjadrenie historikov, že časť katolíckej hierarchie za Uhorska maďarizovala - kolaborovala. Ale čo sa dalo čakať napr. od biskupa maďarského pôvodu A. Párvyho? Zabudol však poukázať na tú veľkú časť katolíckych kňazov, ktorí národu pomáhali a plnili si svoje kňazské povinnosti, napr. J. Hollý, A. Bernolák, A. Rudnay, Š. Moyses, A. Radlinský a stovky ďalších. Bez nich by sa ani jazyk, ani viera nezachovali. Tým nikto nepopiera ani významné zásluhy evanjelických kňazov. Áno, mal výhrady proti tej časti evanjelikov, ktorí podporovali český centralizmus a obsadzovali tak väčšinu ústredných úradníckych miest. Tu sa Chmelár pokúša vraziť klin do národnej jednoty katolíkov a evanjelikov. Je to špinavá hra. Hlinka si vážil náboženské presvedčenie ľudí iných vierovyznaní, ale obhajoval svoje katolícke presvedčenie. Je pravdou, že bol proti ateistickému liberalizmu a komunizmu.

E. Chmelár ironizuje dobrý vzťah Hlinku k židom. Ak by sme mu zazlievali, že kritizoval tú časť Židov, ktorí bohatli na úžere, alkoholizme biednych a tým priviedli ich majetok na bubon, tak by sme mu museli vyčítať zakladanie úverových a gazdovsko-potravných družstiev a spolkov striezlivosti. Škoda, že E. Chmelár neuviedol štatistické údaje, koľko židov sa hlásilo za Uhorska k maďarskej národnosti a podľa neho kolaborovalo.

Klamúc lepšie ako barón Prášil, sa pán Chmelár dostal k sľubovanému „bonbóniku“. Mal ním byť výrok Andreja Hlinku na Piešťanskom 7. zjazde HSĽS, ktorý sa konal 19. 9. 1936 a má znieť: „Práve tak, ako má Taliansko Mussoliniho a Nemecko svojho Hitlera, Slováci majú Hlinku“. Ide o výrok vytrhnutý z kontextu, lebo Hlinka hovoril o slovenských otázkach a programe strany. Hovorilo sa aj o tom, či strana má opäť vstúpiť do vlády, ale to Hlinka odmietol, lebo Praha sľuby neplnila. Preštudoval som si v Slovenskom národnom archíve hlásenie Prezídia policajného riaditeľstva v Košiciach, o ktoré sa Chmelár opiera, ale tam nie je napísané ani slovo, že by sa Hlinka prihlásil k politike Hitlera, či Mussoliniho ako ku vzoru, ktorý by chcel nasledovať. Mimochodom heslo „Hitler, Horthy, Hlinka, to je jedna linka“ napísali komunisti na asfalt ulice na viacerých miestach v Piešťanoch (SNA, KÚ, kr. 135 č. j. 55511 „Úradný záznam“ Okresného úradu v Piešťanoch, zo dňa 23.9.1936). Tvrdiť, že to bolo heslo HSĽS, je lož a prekrúcanie faktov.

Dňa 16. mája 1935 uzavrel Beneš spojeneckú dohodu so Sovietskym zväzom. Tento krok takmer všetky strany kritizovali, lebo považovali za nebezpečné a neúčelové spájať sa v tom čase s totalitným, diktátorským komunistickým štátom. A o tomto bola reč aj na zjazde, a preto sa asi priklonil k ostrejšiemu protikomunistickému vyhláseniu. A to je pravý dôvod, ktorý prekáža pánovi, či vlastne súdruhovi Chmelárovi. Zjazd poveril Hlinku poslať list Benešovi, v ktorom ho ubezpečuje: „naše hnutie snaží sa do súladu uviesť štátnu ideu s ideou národnou, slovenskou. ... K tomuto prosíme Vašu pomocnú ruku v záujme spoločného štátu Slovákov a Čechov, jeho sily a budúcnosti.“ Bolo to v čase, keď Beneš sľúbil autonómiu do konca roka 1936 za to, že v decembri 1935 bol zvolený pomocou hlasov HSĽS za prezidenta. Svoj sľub však opäť nedodržal.

E. Chmelár by sa mal riadiť slovami, ktorými poučuje historikov: „Historik by sa mal držať faktov“, a nie fantazírovať a urážať. Napokon po uvedených dôkazoch bublina - Chmelár – definitívne spľasla.

STANISLAV MÁJEK

STANISLAV MÁJEK

Ad: R. Holec – o Andrejovi Hlinkovi a tragickej udalosti v Černovej

Viac ako štyridsať rokov bola slovenská novodobá historiografia ideologizovaná a prekrúcaná komunistickými. dvornými historikmi. Týmto historikom sústredeným v Slovenskej akadémii vied tak zachutila moc, že ešte aj dnes by chceli, aby jedine ich názor bol správny. V médiách, ktoré ovláda podivný kapitál, stále dostávajú široký priestor. Mohli sme sa o tom presvedčiť hlavne pri prijímaní zákona v NR SR o zásluhách Andreja Hlinku, či vyhlásení k masakre v Černovej. V tomto príspevku sa chcem zaoberať niektorými vyjadreniami historika - profesora Romana Holeca, ktoré boli uverejnené v Hospodárskych novinách a v denníku Pravda. Ak historik a naviac vysokoškolský profesor hodnotí historické udalosti a osobnosti, každý očakáva vyargumentované závery. Takéto faktami podložené hodnotenie osobnosti Andreja Hlinku alebo udalostí v Černovej v jeho vyjadreniach chýbajú.

Už samotný nadpis článku v prílohe Hospodárskych novín – Víkend z 19. – 21. októbra 2007 - Legenda na hlinených nohách - svedčí o nekultúrnosti a zaujatosti autora voči A. Hlinkovi. V úvode pán Holec pripustil, že *„Možno v ňom vidieť Otca národa,“* ale *„Možno v ňom rovnako vidieť človeka, ktorý si pestoval svoj kult (Slovenská ľudová strana niesla Hlinkovo meno už od roku 1925, čo ani v tom čase nebolo štandardné) a autoritárskymi postojmi dláždil cestu k režimu, ktorý sa potom – už po jeho smrti – vďaka priaznivému kontextu presadil na Slovensku.“*

Keby pán Holec uviedol, prečo prišlo v roku 1925 k zmene názvu strany zo Slovenskej ľudovej strany na Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu, nemohol by ho obviniť z pestovania kultu. Ako vieme, pred voľbami v roku 1925 pôsobila na Slovensku Šrámkova československá lidová strana pod vedením M. Mičuru a aby sa SĽS od nej odlíšila, tak mimoriadne zhromaždenie strany 17. októbra 1925 v Ružomberku sa uznieslo ísť do volieb pod názvom HSĽS. Malo to význam, lebo strana získala 34,3 % voličských hlasov na Slovensku. O podobné niečo sa napr. pokúsili Juriga s Tománkom po vylúčení z HSĽS, keď chceli založiť SĽS Jurigovu, ale nepochodili. Andrej Hlinka bol takou charizmatickou osobnosťou, ktorá si nepotrebovala pestovať svoj kult, či úctu, lebo si ju získal svojím životom a skutkami. Napokon si pán Holec v nasledovných riadkoch protirečí, keď o Hlinkovi napísal: *„Vedel postihnúť mnohé akútne problémy vtedajšej doby a postaviť sa váhou svojho politického vplyvu i osobnou charizmou. Svojou politickou agendou sa často vymykal z dobových mantinelov, čo mu prinášalo množstvo prívržencov, ale aj rovnaké množstvo politických nepriateľov.“* S tým možno súhlasiť.

Je úplne nezmyselné hovoriť o akomsi dláždení cesty režimu po jeho smrti z titulu nejakých autoritárskych postojov. Bol prirodzenou autoritou, ktorú uznávali aj jeho politickí odporcovia. Svoju autoritu nezneužíval ako vrtoch moci, ale použil ju vtedy, keď sa napríklad riešili chúlostivé otázky vo vlastnej strane. Keby si pán Holec preštudoval archívne dokumenty v Slovenskom národnom archíve, najmä hlásenia českých úradníkov z Prezídií policajných riaditeľstiev a okresných úradov, ktoré písali o každom kroku A. Hlinku, zistil by, že závažné rozhodnutia vykonal po prerokovaní s vedením strany. Svedčí o tom viac príkladov. V každej politickej strane v minulosti, ale aj v súčasnosti sa vyskytnú názorové rozdiely, krízy i odchody jej členov. Nevyhla sa tomu ani SĽS. Keď po vstupe do vlády v roku 1927 sa v krátkom čase nedostavili väčšie úspechy, zo strany vystúpilo 9 členov, čo protiľudové noviny Vôľa ľudu zneužili a priniesli článok proti Hlinkovi s nadpisom: *„Autonómia bola pochovaná, Hlinka používa svoje výbory na oslavovanie svojej osoby – prehlasuje 9 funkcionárov Ľudovej strany. Ľud slovenský zo vstupu do vlády nič nezískal.“* S odstupom času bolo možné považovať vstup do Benešovej vlády za chybný krok. Zámer získať takto autonómiu bol správny, ale sa neuskutočnil, pretože českí politici nedodržali sľuby. To však neoprávňuje pána Holeca prevziať slovník novín, alebo niekoľkých nespokojencov a zneužiť to na osočenie. Veľmi kritickými rokmi pre SĽS boli roky 1928, 1929. Vtedy vyšiel Tuka so svojím „vacuum juris“, s čím súviseli viaceré spory, ktoré boli pretriasané v novinách. Týkali sa hlavne Tuku, Jurigu, Tománka, Krčméryho, ale aj Hlinku, ktorý ako predseda bol do nich vtiahnutý. Boli to ťažké roky pre stranu a nebyť Hlinku, hrozilo nebezpečie jej rozpadu. A. Hlinka už v januári 1928 povedal: *„Nebojíme sa nepriateľov, ale rozkolu a toho, že sa rozpadne ľudová strana.“* Vďaka Hlinkovej autorite a zdravému jadru v strane sa rozpad neuskutočnil.

Tvrdiť, že impulzívnosť a neochota robiť kompromisy v zásadných otázkach *„z Hlinku nerobili dobrého politika“* je osobný, ale zlomyseľný názor pána Holeca. Hlinka vedel na osobné útoky reagovať a v sporoch použiť aj nelichotivé epitetá, ale nikdy nie také, ktoré by znížili jeho kňazskú dôstojnosť. Podobne nemožno súhlasiť s názorom, že *„Ako kňaz nevynikal sčítanosťou a hĺbkou vzdelania...“* Opak je pravdou a poukazuje to opäť na neznalosť pána Holeca. Keby siahol iba po Lexikóne kňazských osobností Slovenska (Bratislava 2000) dozvedel by sa o jeho všestrannej publikačnej a vydavateľskej činnosti. Napísať, že *„nepochybne uvažoval o kariére na cirkevnom poli“* je neznalosť nielen cirkevnej problematiky, ako sa vyvíjala v roku 1920, ale aj cirkevných predpisov.

Pán Holec sa pasuje za kritika autorov prác o A. Hlinkovi. Nie sú dobrí ani Sidor, ani Vnuk, ani Bartlová. To o čomsi svedčí, ale treba pripustiť, že Hlinka si zaslúži spracovanie rozsiahlejšej biografie najmä po roku 1926, kde končí Hlinkov životopis od K. Sidora.

V prílohe denníka Pravda z 27. októbra 2007 R. Holec sa vyjadruje k masakre v Černovej. Dalo by sa s mnohými jeho názormi polemizovať, ale najviac ma zarazili vety: *„Oslavy sa využívajú na deklarovanie politických postojov a mýtu o bezbranných slovenských obetiach a brutálnych maďarských žandároch. Ani jedno ani druhé nezodpovedá historickej pravde.“* Z toho teda podľa autora vyplýva, že obete černovskej masakry boli ozbrojené a žandári sa len bránili a ich brutalita, keď bez predchádzajúcej výzvy opakovane nabíjali a strieľali do stiesneného davu, je len mýtus. Taký bol aj výklad maďarskej propagandy. Aby tragédiu úplne zahmlil, napísal, že to bolo zlyhanie uhorskej štátnej moci, ale že túto moc predstavovali Maďari so svojimi záujmami, to už zamlčal. Zlomyseľné vystúpenie poslanca SMK L. Kötelesa v NR SR, ktorý citoval z knihy R. Holeca, pochopiteľne vyvolalo búrku nesúhlasu. Aj takto sa, žiaľ, môžu písať a vyučovať na školách slovenské dejiny.

Vladimír Palko, korunný princ v hierarchii KDH, útočí na kardinála Korca

Blíži sa rozchod KDH s Katolíckou cirkvou?

(Dokončenie z 1. strany)

Preto obsah jeho vystúpenia proti kardinálovi je sotva len nejakým osobným „úletom“, ktorý nemá nič spoločné s programom a strategickými cieľmi strany. Skôr sa javí ako varovný výstrel pred korbu súčasného vedenia KDH („Hľa, čo dokážeme!“), alebo za skúšku manévru, ktorým by sa KDH „odpútalo“ spod vplyvu KC. KATOLÍCKA CIRKEV, žiaľ, stráca na svojom spoločenskom vplyve a podľa niektorých hlasov v KDH prepojenie KDH s názorovými prúdmi v KATOLÍCKA CIRKEV skôr ťahá hnutie ku dnu, než by mu pomáhala k novým hlasom. Pritom Cirkev ani len nedokázala „oceniť pôsobenie kresťanských politikov“, lebo ani „kardinál nechápe, ako sú kresťanskí politici v slovenskej politike potrební“ a pod.

Pravda, diskutované vystúpenie Vl. Palka proti kardinálovi Korcovi možno interpretovať aj ďalšími spôsobmi. Nateraz sa uspokojme len s týmito dvomi, ktoré postačujú pre zdôvodnenie hlbšieho záujmu o Palkov ojedinelý počin.

Palkov bojový arzenál: zmätené pojmy

Demontáž autority kardinála rímskokatolíckej cirkvi nie je jednoduchá záležitosť, ale predpokladá komplexnú stratégiu. Zásluhy kardinála Korca nemožno pretvoriť alebo znetvoriť súborom jednoduchých výčitiek, ale vyžadujú si dômyselnú zbraň, ktorá by dokázala deštruovať veľmi komplexný jav. Niečo, čo má - obrazne povedané - vlastnosti munície s obohateným uránom: na jednej strane nepatrí medzi zbrane hromadného ničenia, no napriek tomu dokáže ničiť do hĺbky fyzického aj časového priestoru.

Prvou zložkou tejto trhavej zmesi je veľmi osobitá politologická terminológia, pomocou ktorej Vl. Palko opisuje posledné desaťročia politického vývoja Slovenska i súčasný stav. Použité termíny buď nie sú definované, takže nimi možno manipulovať význam i vedomie, alebo sa z ich významového poľa použije len časť.

Na prvom mieste je kategória slušnosti. Je príznačné: slovenská verzia internetového lexikónu Wikipédia neobsahuje definíciu slušnosti. Podľa nemeckej Wikipédie slušnosť je *cnosť, vedúca k ohľaduplnému správaniu, ktoré má byť výrazom rešpektu, úcty voči druhým osobám.*

Opakom slušnosti je neslušnosť, surovosť, hrubosť. Sociálne patrí k mravom, sociologicky k sociálnym normám. Vzhľadom na to, že mravy aj normy sa vyvíjajú, slušnosť je dobovo aj sociálne podmienená. Iná je slušnosť jednoduchého človeka, iná slušnosť vzdelaného človeka, diplomata, štátnika, či politika.

Z tejto definície je jasné, že slušnosť predstavuje predovšetkým spôsob, akým ľudia komunikujú, akým spolupôsobia. Sama osebe nepredstavuje žiadnu hodnotu – pravda, okrem úcty a rešpektu voči druhým, ktorý je jej základom. Žiada sa však zdôrazniť, že slušnosť nie je ideologická, tobôž nie politologická kvalita, ktorá by automaticky zaručovala, že napríklad slušná politika bude automaticky aj dobrá, slušné noviny aj čitateľné, alebo zákrok slušného lekára kvalifikovaný.

Napriek tomu, že slušnosť sa týka predovšetkým metódy, spôsobu, Palko zdôrazňuje zápas KDH o „základnú slušnosť v krajine“. Základná slušnosť znamená napríklad neskákať protivníkovi do reči. Ako svedčia televízne vystúpenia slovenských politikov, nepodarilo sa napriek „zúfalému programovému úsiliu“ KDH, ktoré je uvedené aj v záhlaví internetovej stránky KDH, presadiť túto kvalitu do politického života. Našťastie, nie je to povinnosť politickej strany, ale výchovno-vzdelávacieho systému a rodiny. Je zbytočné, ak sa KDH usiluje ich nahradiť. Stačilo by, ak by zásady slušnosti prísne dodržiavalo.

Pri Palkovi nemajú na ružiach ustlané ani strany, ani osobnosti, ktoré sa usilujú rozvinúť kresťanský aspekt svojej politiky. Hoci slušnosť, ktorá je programom KDH, káže skôr zdôrazňovať klady, ako kritizovať na partnerovi nedostatky, Palko hovorí o „koketérii HZDS s kresťanstvom“ a o „brutálnej ľahostajnosti“ tejto strany k ochrane života. V Palkových úvahách sa spomína akési „kresťanstvo kaviarenského typu“, ako aj „slovenské kresťanstvo“. Keďže žiadnu z týchto kategórií ani nedefinuje, ani bližšie necharakterizuje, ide o silne sa tváriace pojmy plné emocionálneho pohŕdania, no nie o nástroje racionálnej analýzy. Oháňať sa týmito pojmami má skôr charakter demonštratívneho gesta, ako dôrazného argumentu. Znovu sa natíska otázka, prečo Vl. Palko tak zúrivo gestikuluje...

Vecne aj politologicky najspornejšie a najvágnejšie je tvrdenie, že po posledných voľbách „moc majú opäť v rukách komunisti“, že ide o „úspešné vzopätie politikov s komunistickou minulosťou“, čo sa prejavuje aj na „plazivej rehabilitácii symbolov komunizmu“, za aký považuje spisovateľa V. Mináča.

Moc získaná demokratickými voľbami sa delí na zákonodarnú, výkonnú a súdnu; parlamentnými voľbami sú ovplyvnené predovšetkým zákonodarné a výkonné orgány. Chce Palko týmito slovami povedať, že národ si opäť zvolil „komunistov“, resp. „politikov s komunistickou minulosťou“? Žiadalo by sa vedieť, koho považuje za komunistu, ak nejde o člena KSS, ktorá sa do parlamentu nedostala; až potom by sa dalo urobiť štatistické vyhodnotenie a vyhodnotenie pozícií tejto špecifickej politickej skupiny, teda či má rozhodujúcu, veľkú, či čiastočnú moc vo svojich rukách. Rovnako nepoznáme, aký typ politickej dráhy má Palko na mysli, keď hovorí o „politikovi s komunistickou minulosťou“.

Keby však aj ihneď vymedzil „typ politika s komunistickou minulosťou“, stále tu ostávajú neriešené dve otázky: majú dnešní politici platný mandát, alebo boli posledné voľby, v ktorých KDH a jeho koaliční partneri neuspeli, zmanipulované? A ak „komunistická minulosť“ novozvolených politikov je takou výraznou črtou, ako si potom vysvetliť, že títo ľudia boli vôbec zvolení, že sa dostali do parlamentu a na vedúce posty v štátnej správe. Asi len tak, že Slováci to komunistické nepovažujú až za takú chybu, ba naopak, možno že to považujú za istú charakterovú a programovú črtu, ktorá je im blízka, ktorá im vyhovuje, pretože mali vyspelejšie sociálne cítenie ako ponovembroví demokrati, či dokonca kresťanskí demokrati!

Najposvätnejšou politologickou kategóriou Palku je pravda, absolútna pravda, ktorej pripisuje rozhodujúci význam pre vývoj spoločnosti. Dozaista má pravdu tak ako Masaryk a všetci, ktorí obhajujú jej význam.

Odhliadnuc však od toho, že pravda je predovšetkým výsledok nepretržitého procesu poznávania, ktorý závisí od historických podmienok, nemožno jej pripisovať samospasiteľné účinky. Zle „načasovaná“ pravda môže napríklad v pacientovi zlomiť poslednú vôľu žiť, alebo môže uprostred politického zápasu náhle meniť pomer síl v neprospech záujmov spoločnosti.

Keď niekto nerozozná priority

V Palkovej interpretácii sa ponovembrové Slovensko vyvíjalo od vlády komunistov pred novembrom 1989 k opätovnej vláde komunistov, a to napriek vytrvalému úsiliu KDH o kresťanskú demokraciu. Kto toto úsilie podlamoval, bol kardinál, ktorému sa „príliš nedarilo poodhaliť závoj zo lživosti ponovembrovej politiky“, či dokonca „veci nepomenoval“. Inými slovami, pravdu o skutočnosti zamlčiaval. Isteže Palko neočakával, že kardinál bude hovoriť pravdu napríklad o KDH, ale napr. o politikoch s komunistickou minulosťou, vďaka ktorým sa KDH ocitlo mimo panteónu moci! Čímže si kardinála tí „červení beťári“ získali? Múčnikom k väzenskému obedu, skrývanou zbožnosťou, alebo, nebodaj, väčším zmyslom pre potreby jednoduchého človeka, ktorý má nárok na „slušné“ bytie, rozumej – na rovnakú šancu prežiť, ako mocní a bohatí dnešného sveta?!

Tým sa výpočet kardinálskych prešľapov nekončí. Palko mu vyčíta, že na jednej strane označil za pokrok, že sa najvyšší predstavitelia štátu „počúvajú“ (pozri kardinálovo vyhlásenie po oslavách na Devíne r. 2007), na druhej strane „nedokázal oceniť pôsobenie kresťanských politikov“.

Priam neuveriteľné, koľko verejnoprospešných a politicko-spoločenských povinností má v Palkovom ponímaní slovenský cirkevný hodnostár: má pranierovať politické lži, pomenovať veci pravým menom a známkovať jednotlivých politikov za plnenie svojich historických úloh, rozumej elementárnych povinností. Navyše má oceniť kresťanských politikov, ktorí možno aj niektorú z týchto úloh pobabrali, možno niektorú pravdu zamlčali, ale mal by ich povzbudiť, pretože si to zaslúžia už za to, že sú „kresťanskí“. To všetko dokazuje, že kardinál „nechápe, ako sú kresťanskí politici v slovenskej politike potrební“.

Tragickosť kardinálovho omylu ilustruje – podľa Palku - „silný vizuálny obraz porozumenia“, aké dokumentovalo TV spravodajstvo o prijatí premiéra Mečiara na Nitrianskom hrade, na ktoré po rokoch významovo nadviazalo prijatie premiéra Fica, ktorého vládu pozdravila osobitným vyhlásením aj Konferencia biskupov Slovenska. Vyhlásenie premiéra a kardinála, že podpísanie zmluvy medzi Sv. stolicou a SR o výhrade svedomia nie je na programe dňa, považuje Palko za zavŕšenie zrady na kresťanských ideáloch, a to tým viac, že dodnes „nevieme, aké iné problémy sú na programe dňa“.

Pozoruhodné, ba až neuveriteľné! Obrovské sociálne problémy, aké sa navŕšili na Slovensku, kde správy o rastúcom HDP sú v ostrom rozpore s klesajúcou životnou úrovňou, ba zbedačením mnohých obyvateľov, a ktoré tvorili náplň nejedného pastierskeho listu KBS, nejednej homílie kardinála Korca a ktoré tvorili jadro volebného programu Smeru a vládneho vyhlásenia, Palkovi akosi unikli. Zato však spomína oneskorenie podpisu zmluvy o výhrade svedomia, ktorá sa týka ochrany nenarodeného života, resp. práva lekára odmietnuť vykonanie potratu.

Okrem tohto problému nie sú v našej republike žiadne iné problémy, proti ktorým by sa malo ohradiť svedomie politikov, štátnych úradníkov, ministrov i radových pracovníkov? Čo rastúci počet bezdomovcov, zanedbanie riešenia rómskej problematiky, zločiny nebankových subjektov, machinácie s pozemkami, úžera, rastúce ceny, rozmáhajúci sa alkoholizmus, narkománia, prostitúcia, kriminalita a ostatné krízové javy – proti tým sa nemusí ohradiť svedomie politika, verejnosti? Kde je svedomie politikov, ktorí napríklad manipuláciou s počtom akcií dokázali vylúčiť NKÚ z kontroly privatizovaných elektrární, kde je svedomie politikov, ktorí prenajali Talianom hydroelektrárenň, ktorá im nepatrí, kde je svedomie politikov, ktorí sa pretekali v sľuboch, no nedokázali zložiť korektné účty zo svojho vládnutia a hospodárenia?

Alebo chce Palko povedať, že bez zmluvy o výhradách svedomia môže KDH sedieť vo vláde s kýmkoľvek a podieľať sa na čomkoľvek, pretože ich svedomie bez zmluvy nemá nijaké problémy a aby sa ozvalo, potrebuje zmluvu a pokiaľ žiadna nie je, nič im nerobí – okrem zmluvy – žiadne starosti? A to sa odváži povedať predstaviteľ strany, ktorá priamo alebo sprostredkovane brzdila rokovania o zmluve so Sv. stolicou, len aby si Mečiarova vláda, (ktorá podľa Palku len „koketuje“ s kresťanstvom), nemohla pripísať bod k dobru?

Stranícky variant triedneho boja: od nenávisti tried k nenávisti strán

Táto argumentácia nás dovádza zrejme k jadru problémov kresťanských demokratov – a nielen ich. Totalitný režim šíril ideológiou zdôvodnenú a podopieranú triednu nenávisť. Medzi proletariátom a jeho vykorisťovateľmi nejestvoval zmier, dohoda, spolupráca, ale iba permanentný triedny boj, ktorý mal byť a bol hlavným motorom spoločenského a politického vývoja. Keďže toto „bojové naladenie“, táto revolučná nastrojka nám prenikla pod kožu, musela sa v nejakej podobe objaviť, aby saturovala energetické zdroje spoločenského života. A tak triedny boj nahradili novodobé mocenské a politické centrá straníckym bojom. Stranícky boj priviedol slovenskú politiku na úroveň morálneho suterénu slovenskej politiky: zatiaľ čo triedny boj mal za základ tzv. revolučnú ideológiu masových hnutí, boj medzi politickými stranami mal jediný základ - nezmieriteľný rozpor medzi osobnými mocenskými a materiálnymi záujmami rôznych záujmových skupín, ktorým v konečnom dôsledku mohol byť ukradnutý národ, spoločnosť, kultúra, ideály kresťanskej demokracie a spravodlivosti, len keď si prišli na svoje pri „reštrukturácii“ majetkových vzťahov, ktoré sa v slovenských dejinách zákonite opakuje: počínajúc arizáciou, cez znárodnenie, po privatizáciu až po podvodné reštitúcie. Možno si to KDH uvedomilo a preto si vo svojom programe dalo na prvé miesto návrat k slušnosti. Ten však má skôr charakter nostalgického a sebakritického vzdychu, a nie charakter reálneho programového zámeru. Lebo s politickou kultúrou je to ako s klimatickými zmenami: niektoré sú zvratné, iné nezvratné. Zaujatie straníckym bojom namiesto programovej oddanosti otázkam rozvoja štátu, národov a spoločnosti je nezvratnou katastrofou slovenskej politiky, ktorá končí v prepadlisku preferencií pod hranicou 5 %.

Je prirodzené, že na takéto rozdelenie politickej scény do dvoch táborov bolo potrebné na jednej strane populárne a na druhej strane vágne kritériá, ktoré umožňovali bez osobitného dokazovania niekoho označiť za slušného, iného za neslušného, jedného za kresťansky orientovaného, iného s kresťanstvom len koketujúceho, jedného za úprimného kresťanského demokrata, iného za kresťana kaviarenského typu. Aj pre tieto pseudokritériá, ktoré mali maskovať skutočnú podstatu politiky orientovanej namiesto ľudu na stranícke mocenské záujmy, KDH potrebovalo autoritu Katolíckej cirkvi, ktorej autorita mala zabezpečiť u veriacich vylepšenie preferencií. Ako by sa len bolo hodilo KDH, keby kardinál začal označovať politikov, triediť politické koncepcie a autorizovať ich ako pro-kresťanské, či zatracovať ako nekresťanské!

Kardinál to neurobil, lebo to nepatrí ani k jeho povinnostiam, ani úlohám a ako svedčí jeho odpoveď – jeho ponímanie politiky a svojho postavenia v spoločenskom dianí sa zásadne odlišuje od Palkovho výkladu. Úloha KC a jej hodnostárov je pripomínať kresťanské základy humanizmu, zdôrazňovať hodnoty kresťanskej civilizácie vždy a voči každému, no v žiadnom prípade nie plniť funKatolícka cirkevie dozorcu a kontrolóra, a tak suplovať úlohy celého radu ústavných orgánov a činiteľov, ktoré si demokratický systém zriadil práve pre tento účel.

Aby KATOLÍCKA CIRKEV mohla svoje prirodzené povinnosti plniť, potrebuje tak ako všetky spoločenské inštitúcie pestovať a rozvíjať komunikačné kanály. K tomu slúžia aj stretnutia s politikmi, ktorí neraz sú na opačnom pole názorového spektra. Práve takéto stretnutia umožňujú diskrétne vplývať v prospech kresťanských hodnôt a vyhnúť sa otvorenej názorovej konfrontácii, pre ktorú nie je cirkev ani povolaná, ani vybavená právomocami a technickými prostriedkami. Dialóg nie je potvrdením nesprávneho konania partnera rozhovoru, ale rámcom, v ktorom jedna

strana môže tlmočiť svoj – trebárs kritický názor – na správanie druhej strany.

Fatamorgána: Dzurinda obhajuje Mečiara, Fica...

Nedávna konfrontácia venezuelského prezidenta Huga Chaveza so španielskym kráľom a španielskym premiérom dala Európe veľkú lekciu politickej kultúry. Chavez niekoľko ráz označil predchádzajúceho konzervatívneho premiéra španielskej vlády José Maria Aznara za fašistu. Súčasný premiér – socialista José Louis Zapatero sa svojho politického súpera a predchodcu - zastal. Keď Chavez opakoval svoju urážku, požiadal ho španielsky kráľ Juan Carlos, aby konečne stíchol a vzápätí na znak protestu rokovanie opustil. Španielski predstavitelia svojím vystúpením sa rázne domáhali toho, aby Chavez preukázal voči predchádzajúcemu premiérovi španielskej vlády primeraný rešpekt, primeranú úctu. Označiť španielskeho premiéra za fašistu je mimoriadna urážka.

Na Slovensku máme takýchto Chavezov jedna radosť. Koľkých politikov verejne osočili, že majú na rukách krv nevinných obetí, že sa podieľali na takom či onakom zločine, že kriesili takú alebo onakú odpornú ideológiu – bez jediného dôkazu či rozsudku. Do domu jedného z politikov sa bezpečnostné orgány dobíjali pomocou výbušnín – bez toho, aby sa tento zákrok preukázal ako oprávnený, opodstatnený, alebo bez jediného slova ospravedlnenia.

No nemáme ani jedného Juana Carlosa alebo Zapateru s urodzeným zmyslom pre spravodlivosť a slušnosť. Kde ostali protesty politikov KDH, keď sa očividne porušovali princípy politickej slušnosti? A neboli medzi tými, čo bez dôkazov prisudzovali svojim straníckym súperom tie najstrašnejšie zločiny (napr. Remiášovu smrť) aj predstavitelia tejto strany? A prečo sa Palko ako minister vnútra nepostaral o objasnenie neobjasnených zločinov, aby boli potrestaní ich skutoční páchatelia? Aj tu čakal na to, že kardinál „poodhalí" pravdu o ponovembrovom vývoji Slovenska namiesto výdatne dotovaného bezpečnostného aparátu?

Som presvedčený, že vzdelanie, skúsenosť a napokon aj zmysel pre česť a pravdu umožnili Palkovi rozpoznať, ako sa veci skutočne majú, kde leží sila i bieda slovenskej spoločnosti a jej politických zoskupení. O to nástojčivejšia je potom otázka, prečo začal hľadať náhradného nepriateľa, vinníka, prečo sa snaží zasiahnuť spoločenské vedomie na mieste, ktoré patrí k málo čistým oázam pravdy a osobnej statočnosti v našom živote.

Posledné vzopnutie KDH: Kríza starej identity, kde však nájsť novú?

Znovu sa mi žiada pripomenúť, že poslanec Palko formálne síce vystúpil ako súkromná osoba s názorom, ktorý sa tvári ako súkromný, no v žiadnom prípade nie je len zanieteným „súkromníkom", ale ostáva štátnym (poslanec) a straníckym (kandidát na funkciu predsedu KDH) činiteľom. O Palkovi je známe, že vytvoril síce formálne nedefinovanú, ale predsa len vyhranenú názorovú platformu, v ktorej defilujú mená ako Lipšic, Mikloško, Minárik a ďalší. Ambície tejto skupiny potvrdzuje aj jej krátke vyhlásenie pre agentúru SITA 21. septembra t.r., z ktorého vyplýva, že skupina sa usiluje o odlíšenie KDH od bloku opozičných strán, lebo tento blok je nefunkčný. Preto by KDH malo robiť vlastnú opozičnú politiku, ktorou by sa predstavilo ako „strana kresťanská, národná a prorodinná". „...čas v opozícii je treba využiť na rozvinutie svojej vlastnej politiky", konštatoval Vl. Palko. To je skôr rétorika straníckeho lídra, ako radového člena....

Toto vyhlásenie svedčí o kríze identity KDH, ktoré chce nájsť vlastnú tvár tým, že sa odlíši od ostatných strán niekdajšej koalície. Hľadanie nového substrátu vlastnej politiky je až na druhom mieste, hoci práve on by mal byť nástrojom odlíšenia od ostatných. Hlavným znakom pôvodnosti tejto politiky budú zrejme meritórne stanoviská: KDH by chcelo byť normotvornou inštitúciou, ktorá bude určovať, čo je a čo nie je kresťanské, národné a v prospech rodiny.

Nie je to samoúčel, ale úsilie prekonať vlastnú minulosť. Tento názorový kvas má byť prostriedkom, ako sa zbaviť tieňa vlastného správania v čase, keď sa Slovensko rozhodovalo pre samostatnosť. Útok na autoritu kardinála a cirkvi má zabezpečiť byť znakom nezávislosti na iných autoritách – na Cirkvi a jej predstaviteľoch, ktorí sa nechceli ujať úlohy, akú im hnutie pririeklo. Potvrdzujú to Palkove slová na záver svojho útoku na kardinála, keď hovorí, že „Slovenské kresťanstvo stojí pred hlbšou diskusiou, v ktorej bude potrebné pokojne vysloviť i niektoré nepríjemné veci." - Zatiaľ sa pustil do Katolíckej cirkvi, uvidíme, ako a s kým si to rozdá v prípade slovenských evanjelikov a ďalších kresťanských cirkví na Slovensku.

Demonštrácia úpornej vôle KDH po novej identite síce manifestuje vôľu po inovácii programu, profilu a spojencov, ale neobjektívnosťou pohľadu môže kompromitovať celé KDH a obrať ho o podporu zvyškov voličov, ktorí hnutiu ešte veria. KDH, prinajmenšom skupina okolo Vl. Palku vytvára dojem, že je v ofenzíve, pretože prehodnocuje spoločenské symboly. Neuvedomuje si však, že aj toto metanie sa ryby na suchu odhaľuje predovšetkým slabý fantazijný potenciál KDH, lebo v takej situácii sa každý začne pýtať, aký je vlastne program KDH po prehratých voľbách, či program Palku, ktorým by chcel zabezpečiť svojej strane miesto na politickej scéne, a ak by Boh dal, aj podiel na vládnutí. Kolízia s programovými záujmami SNS na pôde parlamentu najlepšie dokazuje toto úsilie KDH ujať sa novej politickej agendy.

Určite si kdekto všimol ďalšiu osobitosť: stačilo, aby sa poslanec Gabura dotkol vedenia KDH, a až sa mu ušiel stranícky trest. No neopodstatnený útok na skutočnú autoritu nášho verejného života nemá pre Palku žiadne následky. On má ilúziu, že pomohol strane, zaujal verejnosť a vošiel do dejín práve tak, ako aj Herostratos, ktorý podpálil Artemidin chrám.

Slovenská politika bez KDH?

Nízke preferencie KDH naznačujú, že kdekto by sa mohol z tohto faux-paux kresťanského politika tešiť: nech sa KDH stratí z politickej scény aj s jeho dvojtvarou a nevyzretou politikou. No v skutočnosti malo by nám byť a je nám ľúto. Kresťansko-demokratické strany sú nevyhnutnou súčasťou moderného politického spektra. SDKÚ, ktoré si priplo kresťanský prívlastok len ako módnu bižutériu, a ktoré so svojím programovo ateistickým podpredsedom očividne inklinuje k liberálnym koncepciám, nemôže zastať miesto kresťansko-demokratického subjektu, reprezentujúceho skôr konzervatívne vrstvy spoločnosti. Medzi kým sa budú rozhodovať slovenskí voliči v riadnych alebo predčasných voľbách, keď sa ich najstaršie politické strany – KDH a ĽS HZDS pohybujú nad priepasťou nezvoliteľnosti?

Je zlé, ak pozornosť voličov rozptyľuje primnoho strán. No rovnako zlé je to, ak politické spektrum je len čiastočne pokryté politickými subjektmi, ktoré vedia, o čo ide a o čo by im malo ísť.

Pritom je treba počítať s tým, že sa míľovými krokmi blíži doba, keď už nebude čo privatizovať, rozdávať a rozoberať, keď výkon moci bude predovšetkým a len službou spoločnosti. V tejto situácii sa v plnej nahote odhalí lesk a bieda slovenských politických strán: ktoré z nich majú dostatok potenciálu na tvorbu programu, jeho realizáciu a na získanie dôvery občanov. Lebo tí už nedočkavo čakajú na chvíľu, keď sa politici prestanú starať na prvom mieste o seba a o tých, čo financujú ich politické kampane, a začnú dbať o občana, ktorý sa čím ďalej tým viac bojí budúcnosti....

JÁN SZELEPCSÉNYI

Kresba: Andrej Mišanek

ZDENKA LACIKOVÁ

Dievča si vystlalo postieľku z trávy

Legenda o Brodskom

Keď prišli k Slovanom Metod a Cyril,
slnko sa jagalo na čele neba.
Zo všetkých strán sveta však vetry štyri
priniesli silný dážď. Kto by sa nebál?

A tak si hovoria, keď ráno vstanú:
„Všade je sivá hmla a všade voda.
Ktože nás prevedie na druhú stranu.
Kto v núdzi pomocnú ruku nám podá?

Veď vtáčka - letáčka nie je tu ani
a nieto človeka, ľudského tvora."
Volali, kričali na všetky strany
uprostred veľkého riečneho mora.

Ich krik sa doniesol k rybárskej chyži,
nuž rybár zaraz šiel za zvukom hlasu,
od diaľky volal k nim, že už sa blíži,
že kde sa vybrali v tme do nečasu...

Domáci poznajú cez rieku brody,
nájdu ju za svetla aj počas nôcky.
Bezpečne viedol ich pomedzi vody,
a preto dedinu nazvali Brodským.

Kláštor v Malackách

Gróf Pálfi mal hostí.Previezť ich chcel mestom,
nech sa trocha prejdú. Koč dal zapriahať.
No tri páry paríp prešli krokov dvesto,
potom im ich cestu zastavila hať –

nik však nevidel ju. Aspoň nikto z ľudí.
A gróf šľahal bičom biele koníky.
V tvárach jeho hostí objavil sa údiv.
Nezľakli sa kone len tak pred nikým!

Tak gróf ľuďom z mesta a aj pre ich deti
kláštor miesto zámku vystavať dal hneď.
Tam, kde konský záprah záhadne sa vzpätil,
je dnes hlahol zvona z veže počuť znieť.

Matkina rada

Ostali siroty, bez otca, mamy
a deťom ťažko je vždy, keď sú sami,
tak vzal brat za rúčku sestričku malú,
vybral sa spolu s ňou na ostrú skalu,
že vedno bezmocní zoskočia dolu,
do hlbín poletia jak biely holub.

Prešli tri doliny, hory a polia.
Dievčatko drobné je. Nôžky ho bolia.
„Len trošku pozhovej, neviem ísť rýchlo,
už som dosť ustala," tíško si vzdychlo.
Brat vidí – takto sa ďalej ísť nedá.
„Nuž nedbám sestrička, pospi si teda..."

Dievča si vystlalo postieľku z trávy.
Chlapec bdie. Rozmýšľa, čo ďalej spraví.
O chvíľu zaspal tiež v hlbokom lese.
Rovnaký sen v spánku k deťom sa nesie.
Vo sne ich mamička v náručí hladí,
hovorí: „Počujte, mám pre vás rady.
Choďte tam, kde tečie vodička rudá.
Tam bude domov váš a vaša hruda."

Na slová matkine mysleli stále,
najprv im patrilo len humno malé,
pri humne vyrástla chalúpka biela
a časom po rokoch dedina celá.
Bílkove Humence, také má meno,
Bílka ju založil so svojou ženou
a spolu so sestrou žili tam v zhode,
pri riečke Rudave. Pri rudej vode.

Vybraná nevesta

Na potoku v dedine štyri mlyny melú.
Do vriec sypú mlynári čistú múku bielu.
V jednom mlyne pekný syn. Šepká si svet celý,
že by otec s materou oženiť ho chceli.
Získať dobrú nevestu, nuž, to ľahké nie je,
no mlynárka rozmýšľa a potom sa smeje:

„Po žobraní vezmeš sa, kam ťa nohy ženú.
Cestou budeš synovi hľadať dobrú ženu."
Takto vraví mužovi. Mlynár hlavu zvesí.
„Pôjdem rovno za nosom. Snáď ju nájdem kdesi.
Ktorá dievka pre syna, ktorá bude dobrá?"
Chodil dlho po svete. Aj topánky zodral.

A keď domov prikvitol, sám bol. Bez nevesty.
Mlynárka sa nasrdí. Tak ho víta z cesty:
„Či si žiadnu nenašiel? Ach, ty dutá hlava!"
„Veď som vybrať nevedel, ktorá je tá pravá...",
tak sa muž chce obrániť, ale žena šteká:
„Tak načo si odišiel kamsi doďaleka?"
„Veď som nebol ďaleko", rozpráva jej teda,
„v domoch, kde som vyberal, všade bola bieda.
Jedno dievča dalo mi vody, iné chleba,
všade milo núkali, ako hosťa treba..."

Obzerá si mlynárka svojho muža zblízka:
„Tú modrinu pod okom, tú si odkiaľ získal?"
Muž si hlavu pošúcha. Čo má dodať k tomu?
„Jedno dievča lakomé vyhnalo ma z domu.
Ešte ma aj udrela, keď som odtiaľ letel!
Lakomejšej dievčiny niet snáď v celom svete."

„To je naša nevesta! Hneď bež za ňou s darmi!
Tá iste náš majetok darmo nepremárni",
povedala mlynárka. Tak teda aj bolo.
Veselo sa točilo veľké mlynské kolo.
Keď vybraná nevesta objímala svokru,
mlynár si hneď na čelo viazal šatku mokrú.

Závistlivý džbankár

Pracovitá ruka v remesle je zručná.
Vieš rozoznať majstra, tovariša, učňa...

*

„Habánskym hrnčiarom, tým sa veru darí...
Jak nie, keď im v práci pomáhajú čary! –
Na zázračnom kruhu točia misy z hliny.
Keby som ho ja mal, hneď by bol svet iný!"

Takto dumal džbankár od závisti chorý,
veď ho stále zhrýza, dňom-nocou ho morí,
veď závisť je silná, dobiedza, je krutá.
Ako ten kruh získať? Neustále hútal.

V Izerovom dome spali všetci ticho.
Džbankár sa dnu vplazil s utajeným dychom,
hrnčiarsky kruh zobral, nečakal dva razy,
iba ruky vystrel, nech v tme nenarazí,

len utekal rýchlo. Chcel sa ukryť v šere.
Pokoj cítil, až keď doma zavrel dvere.
Hneď zapálil sviecu, na kruh hlinu vložil.
Krúti, rýchlo krúti, krv sa vracia do žíl,

Čo to, aká váza - neforemná, krivá?!
Neveriacky hrnčiar pred seba sa díva,
skúša stále znova, dielo nedarí sa,
nezdaril sa krčah, ani plytká misa,
nuž nebola teda v starom kruhu chyba.
Musel uznať veru, že mu zručnosť chýba.

*

A habánski majstri vynikali stále,
ich riad v domci biednom, no i v panskej sále,
mal vždy svoje miesto, lebo dobre slúžil
a za dobrým dielom stáli zruční muži...

ANTON LAUČEK

Andrej

Fragment zo života

Hlinkovci bývali v podpivničenom poldome s vysunutou strmou strechou a dvoma oblokmi do ulice. Od Dolného konca smerom nahor stáli iba chalupy z kameňov alebo po domácky vyrobených tehál. Ešte v roku 1788 dal slúžny Liptovskej župy vybubnovať, že kráľovská rada zakázala stavať príbytky pre ľudí z dreva a že nariadenie sa týka aj plotov z toho istého materiálu. Nariadenie malo svoje príčiny, veď kvôli požiarom ľahli v krajine popolom celé dediny - v nich sa drevenice, často oddelené jedna od druhej iba uzučkými medzierkami, chytali ako zápalky. Dolnému koncu sa prihodilo to isté, v roku 1882 sedemdesiatdva gazdov vyhorelo do základov. Černovčania po veľkom ohni zhromaždili kameň a hlinu a celý Dolný koniec postavili znova. Tentoraz iba z nehorľavého materiálu. Keby tak neurobili, musela by im skálie navoziť obec na ich náklady. Najprv predné domy do ulice, konča nich sa postupne pristavovali ďalšie, a tak vznikli spoločné dvory, kde bývalo aj šesť až desať rodín. Aj na Hlinkovie stenu zadnej izby sa nalepili ďalšie dva poldomy, a to Hančíkovie a Frolovie. Hlbšie, čiastočne poskrývané za domami, stáli chlieviky, kuríny a veľké humná - každá rodina mala svoje. Všetky hospodárske stavania boli z dreva - na tieto už kráľovské nariadenie nemyslelo. Cez humná sa prechádzalo do sadov s jabloňami, hruškami, slivkami drisľävkami a v tom Hlinkovie aj s dvoma štíhlymi, neobvykle do výšky sa ťahajúcimi čerešňami uprostred. V „hlinkovskom“ dvore žilo viacero rodín i generácií, no jeho obyvatelia sa málokedy hádali. Starý Andrej Hlinka býval úradským, mával slovo v obci a netrocharčil. Pri početnom potomstve sa musel obracať. Roľníčil, pltníčil, rybárčil. Do Ružomberka chodil vyobliekaný - jeho vysokú postavu v novom čiernom kožuchu a širokom klobúku, dôstojne sa nesúcu, už v meste poznali.

Dovnútra domu úradského sa vchádzalo zboku hore piatimi schodmi rovno do kuchyne, dosť úzkej. Najviac priestoru v nej zaberal veľký stôl s dvoma lavicami. Murovaná pec z kameňa a tehliarskej hliny s krátkym prípeckom bola neveľká. Aj preto Hlinkovka pekávala chlieb u Hančíkov, ktorí si dali majstrom z Hýb postaviť kachľovú kopu s veľkým kacúchom zaberajúcu takmer štvrtinu miestnosti - po vykúrení z nej len vyhrabala uhlíky a lopatou sádzala bochníky. Spolu s kuchyňou musela Hlinkovie väčšia predná i neveľká zadná izba ubytovať celú rodinu - pomestili sa tam rodičia, stará mať aj deväť detí. V prednej izbe stála manželská posteľ, pod ňou bolo zasunuté lôžko pripomínajúce širokú debnu. Vystlali ho po dĺžke dlhou žitnou slamou prikrytou novými handrovými kobercami a celkom navrchu ľanovou plachtou. Na noc sa lôžko spod postele vyťahovalo - mladšie deti už mali v ňom vyležaný každé svoj brlôžtek. Starší potomkovia spávali pod dozorom starej matere v zadnej izbe.

Mariena Hlinková ovdovela pred šiestimi rokmi. Z deviatich detí sa všetky staršie povydávali a poženili, doma na gazdovstve zostali a pomáhali materi najmladší synovia Jozef a Štefan. Andrejovi, matkinej pýche, chýbal ešte rok do skončenia bohoslovia. Potom, ak Pán dopustí, bude kňazom.

Ako každé vakácie, i teraz čakala, že príde domov.

Mal by už docestovať - dedinčania rozbehli vykášanie lúk na Zrazoch a pomaly sa chystali vyššie až na Jamiská, do Putísk a na Krstú horu. Chlapi ani nenocovali doma, prespávali v senníkoch a vstávali na brieždení. Každý jeden, a to už od desaťročného chlapčiska sa stával koscom. V Černovej považovali iba za polchlapa takého, ktorý nevedel poriadne chytiť kosisko. Veď načo sú takému ruky? Len aby ich držal vo vreckách a varoval si vajcia.

Ženy prichádzali z domu s teplým fruštikom, keď slnko vyhuplo vysoko a muži v tôni oddychovali alebo kuli kosy.

Aj Hlinkovka chcela, že sa vyberie, lebo pri takých usilovných dráčoch, ako boli jej Štefan s Jozefom, už padla určite najmenej polovica lúky. Prinesie synom zopky, čo navarila - do kyslej kapusty dala nahusto nerozkrájaných zemiakov a vzácny kúštik údeného, ktorý odkladala od predvianoc.

Prešiel týždeň po Jazorníkovom pohrebe a ona sa stále cíti nesvoja. Nič ju nebolí, robiť vládze. Síce občas lapá po dychu, srdce sa z ničoho nič rozbúcha, ale veď už má po päťdesiatke, a roky neodbúdajú. No akoby ju zvnútra niečo načalo a pomaličky ukrajovalo síl. Každý deň smidku. Neustále sa jej pred oči stavala bledá dvojníčka v zrkadle. Už ani nevedela, či nemala vtedy halucinácie z horúčavy. Veď tam na dvore sotva dýchala. Možno Jazorníkovie zrkadlo prasklo presne v polovici a preliačené dovnútra ukazovalo potom dupľovane. A ona si to v preľaknutí nevšimla. Najskôr takto si možno dvojitý obraz vysvetliť zdravým rozumom. To, že v dome, kde niekto zomrel, treba poprikrývať zrkadlá, ináč sa v nich objaví smrť, je vlastne povera. Kňazovi v Ružomberku pri spovedi vyznala, čo sa jej prihodilo, a on vzniesol výčitku. Hriešne uverila v babonu, v babské povedačky. Ak ju vidina kvári, nech sa ide presvedčiť k dotyčným. Uvidí, sklo určite nebude v poriadku.

Prikývla kňazovi, aj oľutovala, že dala na reči, ale k Jazorníčke nešla. Mala strach.

Fruštik synom na lúky odnesie v obruse, ktorým sa na Štedrý večer podľa starootcovskej tradície prikryje stôl. Musí dávať pozor, nemôže ho zababrať. Pokrievku na zopkoch dotuha popreväzovala šnúrkou, aby neskĺzla, kastról zabalila do starej kabanice a do vankúša. Takto jedlo nevychladne najmenej štyri hodiny. Ešte do blächáča odleje kyslého mlieka. Dobre, že nechali doma pri krave i dvoje oviec, pomiešané s kravským sa lepšie zmútilo. Husté a kyslé, až v nose šteklilo. Túžava, nie mlieko. Chlapci sa nadreli, nech sa poriadne najedia a poriadnym zapijú. Pribalí slaninu, hrnčeky, nejaké misky. Chlieb iba jačmenný s prídavkom ovsenej múky, ražná sa jej už koncom jari minula. Lyžice nesmie zabudnúť, ako sa jej stalo vlani, vtedy sa musela otočiť naspäť skoro z polcesty. Vezme tie poriadne hlboké s prehnutými rúčkami, vystrúhal ich nebohý muž z lipových klátikov, nimi sa dobre naberalo. Ak dnes Andrej príde, vie, kde všetkých nájde. Nakutú kosu a čo k nej patrilo niesli bratia na lúky i pre neho.

Hlinkovka kráčala s plachtou na chrbte cez dedinu posledná, nemala s kým idúcky prehodiť slovo dve. Ženy a deti chodievali, keď sa dalo, bosé, no radšej sa doma obula. Cesta na Zrazy bola úzka, zjarčená hlbokými koľajami po vozoch, zbelená dažďom obnaženými vyumývanými skalami, miestami zosúvajúca sa, a to najmä v strmých úbočiach. Nebyť hustého kríčia prerasteného pichľavým hvostím pod ňou, búrky by spláchli hlinačku a stalo by sa, ako Šubeníkovcom, keď naložený rebrinák zošuchlo a vzápätí prevalilo do húšťavy. Iba kolesá z nej otŕčali do neba.

Na Milkove pod krížom sa prežehnala. Pred desiatimi rokmi, keď dedinu zachvátila cholera, mŕtvych kvôli nebezpečenstvu nákazy pochovávali až v tejto časti chotára.

Zrazovské lúky obrábali Černovčania už viac ako dvesto rokov. Obec sa rozširovala, jej obyvatelia chovali viac dobytka, bolo treba viac krmiva. Ich predkovia vyčistili voľakedajšie pasienky od skália, rozťahaných drobných kríkov a mladých stromčekov - tak zatrávnené tably zušľachtili. Odtisli z nich horu a zrazu sa objavili okrúhle mierne kopce s hladkými úbočiami a nehlbokými dolinkami, z ktorých všetky dostali svoje meno. Miesto balhavy šúvariny na nich vyrástla drobná listnačka, plná kvetov. Kopce a úbočia si vlastníci rozparcelovali a na hranici každej tablice dovolili lieskam, aby vyrástli. A zboku každej väčšej lúky postavili z guľatiny senník - štál. Zo skália urobili základ a na koncoch prikresanú guľatinu kládli do obdĺžnika jednu na druhú. Najvrchnejšie drevo sa nazývalo plátev, ono to celé dookola spevnilo a držalo. Na plátev osadili rohy, olatili, z dosák sa vpredu i vzadu postavili štíty a na laty, ktoré ich spájali, popribíjali šindle. Obyčajne zoťali jedľu, z kmeňa narezali klátiky o šindľovej dĺžke, oberučným nožom nastrúhali, vyslačili, ponamáčali do garbolínu a ešte mokré pribíjali na laty, pričom sa začínalo odspodu. Dvercia sa nechávali na prednom štíte také, aby ich bolo možné otvoriť dohora a podoprieť palicou. V takomto senníku skladovali seno zvyčajne až do predjaria. Vtedy sa, čo mali uložené doma na šope, pomíňa, a tak sane s koníkmi vyhládzali cestu na Zrazy už od polovice januára.

Hlinkovka musela oddychovať, a nie raz. Za Uhliskom bolo vidieť Špance, kde mali lúku. Pri Zrazovom potoku si opláchla tvár, i sadla na sekundu, aj sa napila, ale iba trochu. Voda tu tiekla studenšia ako hocikde inde.

Po výmoľoch a kameňoch na ceste sa zle kráčalo, prešla radšej na chodník. Ťahal sa pomedzi kríky, zavadzajúce mladými výhonkami do tváre, niekedy až priúzky, potom ho rozdvojilo, dolným odbočil na Špance. Ešte viac zmäkol pod nohami, pretínajúci lúky poukladané vedľa seba, jednu za druhou krížom. Väčšinou povykášaný, schnúca tráva z neho vyhrabaná na boky, aby sa po nej nechodilo. Pri takej sviatočnej robote, ako bolo dorábanie sena, sa stúpanie po budúcom sienku pokladalo skoro za hriech.

Starý Hlinka, ešte ako úradský, narátal na Zrazoch vyše dvesto senníkov. Okolo každého z nich sa teraz usilovali celé rodiny. Slnko na oblohe s jedným plávajúcim oblakom nad Suchou hôrkou už slušne pripekalo. Chlapi oddychovali v tieni pod lieskami a najviac sa na skosených tablách činili hrabáčky - niektoré obracali seno už po druhýkrát od rána. Jeho vôňa sa po slnečných lúčoch šplhala od zeme a omamovala, ako vie iba listnatá horská tráva s nevysokými stvolmi, plná žltých, modrých, fialových a bielych čiašok a kalíškov. Takáto aj rýchlo schne, ak sa dnes nezamračí, do večera seno dôjde a budú ho môcť pohádzať do senníka.

Zo všetkých strán počuť ujúkanie - spod Krahulčíka, z Brdovej, sponad Gregorky, Šarigrúňa, Pod vápenkou i na Dieli. Ujúkajúcich zatiaľ nezmorilo slnko ani robota, ženské ústa mladšie i staršie sa ohlášali jedny druhým z plných pľúc. Pri toľkom koncerte onemeli aj vtáčatá. Jedine z dolinky pod Nižným nebolo nikoho počuť. Nekosili ju, odkedy tam vlci roztrhali dieťa. Ľudia dolinku obchádzali, lebo sa z nej hockedy ozýval nárek a tenký hlas volajúci o pomoc.

Hlinkovie lúka na Špancoch akoby ju priečne rozrezali na polovice - potiaľ bola skosená. Dvíhala sa mierne dohora, sprava i zľava lemovaná kríkmi liesok, zvrchu hrobľami skália povynášanými ešte praprastarými otcami Hlinkovsko - Sidorovie rodiny. (V skalách sídlili dve vretenice, ale bolo im treba dať pokoj, pretože kántrili myši.) Senník stál nižšie a naboku, vklinený medzi dve lipy, s poopravovanou strechou, na ktorej svetlými fľakmi svietili nové šindle. Garbolín zabraňoval, aby rýchlo vyschli, také lepšie ochránia pred dažďom. Najmladší synovia sedeli v tieni, z kríkov poniže trčali zakvačené tri kosiská. Netrpezliví vyzerali matku.

„Pomáhaj Pánboh,“ pozdravila.

„Pánboh uslyš. Mama, idete neskoro.“

Štefan jej pomohol zložiť ťarchu z chrbta, povyberal misky, z vankúša a šnúry vymotal kastról. Mať ho nechala, utierala si čelo spotená a zadychčaná. Potrebuje si v prvom rade sadnúť.

„Hneď, deti moje, len si vydýchnem. Ja viem, že ste vyhladli.“

„Čakali ste, či nepríde Ondriš,“ skonštatovali.

„Tak...“

„Koľko môže byť hodín?“

„Hádam sa jedna škriabe na druhú...“

Odhadnúť sa dalo iba podľa slnka.

Sadla si, synovia sa aj sami obslúžia, a rýchlejšie, ako by to spravila ona. Zopky nevychladli, lebo sa z nich parilo. Mládenci jedlo spravodlivo rozdelili a už aj pratali do seba. Jej dvaja najmladší boli územčistí asi po materi, aj sa jeden na druhého podobali. Trošku vysunutou bradou a úzkymi lícnymi kosťami. Po otcovi šikovní v gazdovskej robote, mohla sa na nich spoľahnúť. Podobne ako Andrej, aj títo obľubovali dlhé štice a nie a nie si ich strihať. Niet kedy, tvrdili materi a zakaždým niekde zdrhli, keď začala okolo nich behať s nožnicami. Musela sa nahnevať, vtedy ustúpili. Brehovať matke sa neopovážili. Ale aspoň ich nestrihala, ako sa na Dolnom konci zvyklo - podľa kastróla posadeného na hlavu. Mali husté a tvrdé vlasy ako Sidorovie starý otec - ale ten si ich zapletal do vrkočov a mastil baraním sadlom. Nekresťansky páchlo.

Ponalieva im aspoň kyslého mlieka. U Hlinkov sa pri troch kravách mútilo každý deň a na lúkach zaháňalo smäd zdravšie ako voda zo Zrazového potoka.

„Len si pomaly, chlapci. Máte kedy.“

Kyslé mlieko so smiechom odmietli.

„Mama! Veď by sme sa dogliedili!“

Bolo známe, na čo sa tu, okrem pravdepodobného následku, naráža. Lakomá vdovica, ich suseda, ktorá zdedila aj kusisko lúky na Zrazoch, si bola pred týždňom najala niekoľkých chlapov, a tí sa s ňou stavili, že do večera skosia celý tál. Plánovaný výkon sa videl nadľudský, aj preto pristala, lebo v prípade, ak nestihnú, pracovali by len za stravu. Keby kosci stávku vyhrali, zaplatí každému raz toľko, ako je obvyklé.

Nádenníci sa usilovali a vdovica, keď prišla s obedom, konštatovala v duchu, že lúka do súmraku padne. Bola prefíkaná, preto do gulášu chytro niečo pridala, a tak museli chlapi každú chvíľu odbiehať za kríky a sťahovať gate. Dosť ich to zdržiavalo a skupaňa sa len smiala. Kosci si poradili. Aby nemuseli odopínať a zapínať nohavice, uťahovať šnúrky, jednoducho všetko zhodili a kosili holí, iba v košeliach. A večer, keď lúka ľahla, sa poumývali v potoku.

Sklamaná ich vyplatila a hoci stávku vyhrali, dostali každý len obvyklú mzdu. Dôvodila, seno bude „celô doľapkanô“ a statok ho možno odmietne. Rozzúrení chlapi jej odporučili, nech ho popreberá. Zima je dlhá, bude mať kedy premŕvať.

To sa to po dedine hneď rozletelo, muži sa škrabali potmehúdsky za uchom, tetky zalamovali rukami a ostatní sa chichúňali. No vstúpte takej do svedomia, keď žiadne nemá! Vdovu nemali radi ani vlastní, k dvom dcéram pribrala zaťov na prístupky a zaobchádzala s nimi ako s paholkami. Ona je do rozkazu, ona má majetok, ju musia poslúchať. Jeden z nich v krčme pripitý vykrikoval, že nejde o ženu ale o zrádnika robeného čertom a sviňou proti brehu, a prisahal, ak nenávidená svokra umrie, nechá ju zakopať iba po pazuchy, aby si sama plela hrob.

Mlieka si Jozef so Štefanom radšej vypijú neskôr.

Mládenci pri kosení radky aj porozhadzovali, tak materi hneď z príchodu uľahčili robotu. Z trávy už zrána natenko poroztriasanej slnko vodu skôr povyťahuje. Sena nebude toľko ako voľakedy, za mužovho života, keď sa dohodli s bačom a valachmi a nechali lúku v septembri košarovať. Museli sa spojiť so susedom a spraviť osobitný košiar pre dojky, osobitný pre jarky a malú kolibku na odváranie syra. Valasi spávali v senníku. Vtedy, rok, dva aj tri bola radosť kosiť aj hrabať. Nešiel so toľké popchať do štálu.

Synovia budú za chvíľu obaja súci na ženenie, aj v robotné dni sa chceli pekne obliekať, i teraz si pobrali košele tie krajšie. Priadzu farbila v odvare z ovsenej slamy na žlto a z jelšovej kôry na čierno a krížikmi povyšívala v zime aspoň goliere na nich.

Potrebujú si oddýchnuť, vstávali o tretej ráno, samozrejme sa po jedení troška natiahnu, zatiaľ ona pooplachuje misky v studničke a povyhrabáva pokosenú trávu z tieňa kríkov. Slnko postupuje, a tak lúčom treba ponúknuť, čo majú vysušiť. Hrable si priniesla menšie, tie svoje, s hustými a krátkymi zubami. Asi bola chyba, že sa tak dlho vyberala z domu a vyzerala syna bohoslovca. Ešte sa nestalo, že by došiel domov doobeda. Cesta z Kapituly železnicou po „pekelných šínach“ trvala viac ako len pár hodín. Konškoláci z Dolného Liptova cestovali zo Spiša zväčša všetci pospolu. Keď prišli domov na druhé prázdniny, Ondriš sa dušoval, že nie on, ale spolužiak vymyslel, aby ušetrili, zaplatiť si cestovné iba do Liptovského Hrádku, tam nastúpiť na plť a splaviť sa až do Ružomberka. Pošťastilo sa im, traja v reverendách sa viezli po vtedy veľkej pobúrkovej vode a ľudia z brehov sa čudovali letiacim brvnám a prešľapujúcim budúcim páterkom na nich. Ondriš zoskočil z drevených klátov vo Vážnom poli konča Černovej, pošmykol sa a dobre ho skúpalo. Potom pol dediny zhrozene vytriešťalo okále na bohoslovca s bosými nohami, opatrne našľapujúceho na kamene trčiace z cesty, s topánkami v ruke, celého mokrého. Zmáčaná klerika na ňom len tak plieskala. A on sa z toho všetkého smial, keď na dvore háby žmýkal. Súrodencom vykladal, že aj akýsi Janko Kráľ cestovával z Liptovského svätého Mikuláša na plti dolu celým

Váhom na štúdiá. Nie raz ho ťahali z vody pri Margite a Besnej. Pritom to bol básnik, a nie hocijaký!

Len potom ona musela zastaviť klebety, pretože tetky na Dolnom konci trepali, vraj Ondriša prepadli dvaja zamaskovaní luteráni a chceli ho utopiť. Hotové odprisahať, údajne až z Mikuláša bezvedomého chudáka rieka niesla, klerika ho nadnášala, videli to Gombašania kráčajúci popri Váhu po stoličnej ceste. Určite išlo o zázrak, lebo presne pod rodnou dedinou konča zemiačnísk sa prebral, a vtedy ho vlny samé od seba na breh vyplavili.

Koľkokrát sa v noci zobudila a nemohla zaspať. Mala obavy, či Andrej štúdiá dokončí, či mu dovolia stať sa kňazom. Pred matkou sa nezmienil, no od detí vedela, že v seminári zakazovali bohoslovcom hovoriť po slovensky. Čo ak sa Andrej proti násilnému maďarizovaniu medzi študentmi verejne ozve a k jeho predstaveným sa to donesie? Poznala svojho syna - proti krivde sa vždy bez bázne ohradil a pravdu vysypal každému rovno do očí. To sa mnohým nepáči a páčiť nebude. Môžu ho zo seminára aj vylúčiť. Teraz, pred zavŕšením štúdií, keď si už toľko rodina kvôli nemu naodopierala, keď sa toľko vynaložilo a aj Černovčania netrpezlivo čakajú na vysvätenie svojho prvého bohoslovca. Ako a kedy bude vracať peniaze, ktoré mu najmä Anna a Ján pravidelne posielali? Bol dobrý počtár, tvrdil, že si každý grajciar zapisuje a hneď ako bude kňazom, všetko starším súrodencom poctivo splatí. Z čoho potom? Pôjde na vandrovku? Alebo pltníčiť?

Až jej nohy z takejto predstavy oťaželi. Musí sa so synom, hneď ako dôjde, porozprávať.

Pomaly vyhrabávala roztratené hrste trávy spod liesok na slnko. Vdovský čepiec mala posotený dozadu a oblečená iba v jupke bez rukávov cítila, ako jej opeká plecia. Prehodí si dačo, aby ju nespálilo.

Potešila sa kvetom povyše senníka. Kosci naschvál obišli tri pod krikom stúlené zriedkavo rastúce ľalie na vysokých stopkách, vedeli, matka ich má rada. V začínajúcej spare sa odmieňali ovísajúcimi zlatofialovými kalichmi rozdávajúcimi jemnú vôňu.

Neodolala, privoňala ku každej.

Povyhrabuje aj z druhej strany, pás schnúcej trávy zúži, tak pri druhom obracaní pôjde robota rýchlejšie. Po západe slnka chlapci načnú ďalšiu polovicu lúky a ak dobehne aj Ondriš, do večera skosia celú. Odkázal, určite príde.

Andrej prekvapil svojich poobede. Kleriku doma zhodil, dobehol v plátených nohaviciach - krátke mu boli - a v košeli s rozlietanými širokými rukávmi. Na urasteného mládenca s jasnými modrými očami nebojácne sa dívajúcimi, by nik nepovedal, že je bohoslovcom. Prezrádzala ho iba vystrihaná tonzúra symbolicky znázorňujúca Kristovu tŕňovú korunu a ruky, nemal ich drapľavé a mozoľnaté a tvár nestmavenú od slnka. Dychtivo a zvedavo, s pohľadom smelého chlapčiska sa obzeral na všetky strany a vône schnúcej horskej trávy naberal z plných pľúc. Poblednuté líca mu sčerveneli.

„Na toto, na naše lúky som sa tešil celý rok," priznal sa potom, ako si vyobjímal mať, bratom popodával ruku a kamarátsky ich druzgol do pleca. Sadol si s nimi do chládku a vypytoval sa. Čo je nové? Vyzdraveli Hančíkovie sváko? Rok, pokiaľ vie, nezišli z postele, a teraz ich videl vo dvore sedieť na lavičke. Aký sa ukázal nový černovčanský učiteľ? A starý pán učiteľ Holdoš? A súrodenci a ich rodiny? Kto vybral meno pre najmladšiu Katinu dcéru? Alžbeta... Krásne. Prochovci s Bebovcami sa ešte súdia o ten fliačik na Mokriaci? A totka Fína? Stále ju morduje kašeľ a stále sa naň sťažuje každému?

Za desať mesiacov, čo nebol doma, sa toho muselo udiať... Tak sypal otázky a tak hltal odpovede, že mu ledva stačili oznamovať. Hančíkovie sváko sa párkrát vykúpali v jedline, a to ich postavilo na nohy. Nový černovčanský učiteľ trápi deti maďarčinou a ľudia ho nemajú radi. Trstenicu používa aj tam, kde nemusí, kde by stačilo iba napomenúť a dohovoriť. Starý pán učiteľ Holdoš dožíva u syna v Ružomberku. Bratovi Janovi sa podarilo dobre popredať ovce a už má konečne aj volský záprah. Najstaršiemu Jurovi sa vlani nevydarilo prasa, museli ho nenarastené otrmániť. Mäsa z neho bolo za pol nechta a pol brôtmanu jaterníc. Aj mäsiara jedovalo, tak osprostelo, že keď ho zabíjal, nie a nie zdochnúť. Bebovci s Prochovcami sa už dosúdili, fliačik na Mokriaci sa musel predať, aby mohli zaplatiť fiškáľom. Meno pre Katinu dcérku vybrali stará mať, lebo sa im tri razy po sebe otvorilo Písmo pri Alžbetinom mene. Totku Fínu doviedol jej muž na cmiter: „Kukni, všetci títo by ešte radi kašľali." Odvtedy totka menej drhne. A v budúcom roku sa očakáva nejaká pohroma, lebo ktosi zazrel divú kačku s čudesne žltými mláďatami, ako ich unášalo dolu Váhom...

Jozef so Štefanom sa najprv trocha okúňali pred starším a školovaným, stále ich mýlila tonzúra a bohoslovcove ruky, ale z brata sršala nákazlivá radosť z toho, že je medzi svojimi... A rečnil... Toto je ich Ondriš, akého od mala poznajú, ktorý ich učil birdáš. Už chodil v meste do školy, a oni dvaja vysliedili, kde na Jamiskách hniezdia strakaté škorce - kvíčaly. V rodine bývalo mäso veľkou vzácnosťou (ak sa nerátajú hláče a májové veľké slimáky upečené v pahrebe), a tak sa Jozef so Štefanom koncom jari hostili na vyberanej lahôdke. Vtedy šli mláďatá do kostrniek a bývali najtučnejšie. Ondrišovi sa to nepáčilo. Veď ide o barbarstvo! Chúdence vtáčatá! Naučil bratov radšej chytať pstruhy v Čutkovskom potoku. Spravil s nimi hať zo skál, nie moc hustú ani nie moc deravú, iba v prostriedku nechali otvor, nech sa tadiaľ voda valí. Na otvore upevnili staré nohavice na spodkoch zauzlené a trochu povyššie nasypali do potoka vápna. Ryby vápno pálilo, šibali pred ním dolu vodou a skončili v zauzlených gatiach.

Andrej sa od bratov dozvie, že zjari báčik Šuchorica vyplašili medveďa, a ten ich potom naháňal až na Priečutkovo. Báčik odušu fujazdili a rozdráždenému zvieraťu ušli. Aj obrštémy - súkenné zdobené čižmy potratili. Neskôr sa tam šli chlapi pozrieť a zobrali aj meter. V snehu presne zistili, medveď váľal dvojmetrové skoky a vystrašený človek skoro štvormetrové. Báčik robili aj obecného hrobára a zakaždým, keď počuli, že niekto zomrel, okamžite bežali do krčmy, nech príbuzní poplatia. A od Šuchoricov si žiadna gazdiná nevzala kyslej kapusty, sváko, a to sa vedelo, si pred tlačením nezvykli umývať nohy - pritom ich kyslá kapusta jediná v dedine vydržala až do novej. Ktovie prečo.

A ozaj, Ondriš nevie, čo vyviedol Matej Humeník, ten, čo si postavil v Pieskovej dolinke kolibu a pásava tam kozy. Páči sa mu Hana od Klimov a on, od povahy málovravný, skoro až odľud, niežeby jej dačo povedal, poprihováral sa. Zazrel ju zbierať v dolinke paprutinu, tak zoťal suchú svrčinu a celú aj s konármi stiahol Klimovcom v noci do dvora. Žiadny ogrmáň, ale poriadny stromisko. A vzápätí ešte jednu. Mocný chlap, dotrepal drevo až na Dolný koniec. Klimovci ráno dvor zatarasený, do maštale sa museli charaždinou presekať. Hanina mater mu šla aj dohovárať, no iba očistomok, pred ženami sa chválila, akého bude mať pracovitého zaťa. Žiadne čurilo. A jej jediná dcéra určite nemusí vystrájať takú svadbu ako niektoré mladuchy zo Sliačov - tam musí mať každá na tri vozy, keď ju prevážajú. Štvoro perín na nich, čo najväčšie truhlice s výbavou... Popožičiavajú si a potom chodia na vozíčku za tmy vracať.

Andrej, pololežiac na boku, s bradou podopretou, sa schuti smial. Miloval černovčanské drobné príhody a ľudí v nich. Bude mať v seminári o čom rozprávať, rozveselia ho, keď sa mu zacnie.

Bratia sa rozprávali a nakosené zatiaľ schlo.

Hlinkovka sedela na prestretej plachte, nič nevravela, iba uveličená počúvala a pásla sa na synovi očami. Vysoký ako jeho otec, tvár a oči po materi.

Necítila sa najlepšie, povyše zátylku ju začalo bolestivo šklbať, ale sa nepriznala. Bude to od slnka.

Andrej si všimol:

„Mama, ste pomenená v tvári. Nechoreli ste?"

„Nič mi nie je," zavrátila ho. „Iba som nevyspatá. Vieš ako cez leto. Kádečuo musí človek stihnúť."

„Ozaj?"

Hodil na bratov skúmavý pohľad, či sa tu pred ním niečo netají, ale ich bezstarostné gesto ho upokojilo. Počas letných robôt celá dedina tak - neskoro zaľahnú a ešte pred brieždením vylezú z perín. Mamu vždy zobudí Hančíkovie kohút, prekikiríka ostatných a jeho nadrapovanie zburcuje celý dvor. Hančíkovie tetka bola aj nachystaná odťať mu hlavu, no susedy ju odhovorili. Nech nechá tak, vďaka krikľúňovi prvé v dedine vstávajú a najskoršie postíhajú robotu.

Obedňajšiu slaninu s chlebom zapili vodou zo studničky.

Slnko pomaly popúšťalo slučku páľavy a ustupovalo nad Suchú hôrku. Pokrytá bučinou kríkovito rozrastenou, podopierala obzor od západu. Spomedzi bučiny vytŕčali zbelené túfovité skaly so štrbinami plnými skalných ruží. V polovici mája sa nedalo cez Suchú hôrku chodiť - tak v nej rozvoniavali konvalinky. Raz sa medzi nimi jeden Gombašan zatúlal a dva dni trvalo, kým sa vymotal. Vraj ho tadiaľ niečo vodilo, niečo ako tôňa, bez tváre bolo a nechodilo to po zemi.

Kým sa slnko začalo nad Suchou hôrkou prechyľovať, dovtedy na lúke seno trikrát obrátili. Mládenci s hrabľami sa predháňali jeden pred druhým a Hlinkovka, sotva začala skraja, už bolo okolo nej všetko porobené. Mater si šanovali. Už netajila hlavybôľ a na zátylok si prikladala namočenú šatku. Dobre jej padlo trošičku sa oprieť v tôni senníka a zažmúriť oči. O chvíľu posediačky zaspala.

Synovia sa stiahli, nechceli rušiť, Andrej sa vytratil smerom k hore. Vrátil sa až po hodnej chvíli s viazaničkami lesných jahôd. Trhal ich do kytičky, každú hrsť stoniek osobitne stiahol steblom trávy. Ovísajúce červené strapce položil ticho k spiacej materi.

Prebrala sa z driemania až potom, keď tí traja vliekli dolu vyčistenou lúkou naložené krnačky. Vysoko naukladané seno stiahli rázvorou, aby sa cestou nezosypalo, a chystali sa ho pohádzať do štálu. Rozospatá si napravila spod čepca vykĺznutý kont a uchytila hrable, len už jej boli skoro nanič. Iba ak na zahrabanie pár chumáčov potratených za krnačkami.

„Čo ste ma nezobudili?!"

„Ondriš zakázal," vyzradil Štefan tónom, akým žalujú malé deti a zasmial sa. Vydarilo sa, čo chceli.

Andrej, rozpálený a spotený, sa bránil:

„Mama, nadriete sa dosť aj bez toho. Zajedzte si z tých jahôd! Pozrite aké sú veľké! Samé smoklice!"

„Ja sa ti kašlem na tvoje jahody!" robila sa nahnevaná. „Seno ste pohabali, a ktovie, či vôbec došlo!"

„Nesparí sa. Podľa nás je až preschnutô."

Hlinkovka strčila ruku do natlačenej kopy na krnačkách, opáčila aj z druhej strany. Sienko akurátne, drobné, len tak šušťalo.

„No nič, v mene Božom, len ho dnu!" povedala zmierlivo. Vzala hrable a vybrala sa hore lúkou. Poschraňuje potratené chumáče, synovia zatiaľ pohádžu seno do štálu. Načim ho dobre utlačiť, aby sa pomestilo i to, čo stojí ešte na koreni a ďalšie, čo bude treba vláčiť v batohoch.

V brehu na ňu zas doľahla nevoľnosť. Šklbanie v zátylku sa zmenilo na búšenie kladivom do slúch - tak ju ovalilo, až sa musela dochytiť liesky.

Zviezla sa na zem. Zdola nevideli, ležala pod konármi.

„Ešte ma niekto, idúci okolo, bude pokladať za opitú," pomyslela si. „Veď hádam nejdem teraz umrieť. Matka ustavičnej pomoci, ratuj!"

Nepohla sa, a možno i vďaka tomu bolesť ustávala, akoby ju milosrdná zem z tela vyťahovala. Machová podsada podkríčia príjemne chladila a nízke strnisko popichávalo ženu do líca.

Treba vstať, kým ju niekto neuvidí. Aj hrable jej vypadli a sluomik leží zubami dohora. Takto sa, podľa starých ľudí, privoláva dážď. Čo ak sa práve kvôli jej otočenému hrablisku spustí? Kým sená neskončia, nie je potrebný.

Pozbierala sa, postála za lieskou. Ponatriasala sukňu, celú schalbanú. Už je lepšie. Zíde pomaly dolu vŕškom, trochu sa popremáha. Choroba sa vracia, ak o nej človek ustavične premýšľa. Na ňu to zrejme prichádza z horúčavy, z dusna. Neprestajné teploty staršieho človeka porážajú. A veď, panebože, má päťdesiattri rokov! Žiadna mladica! Musí dávať pozor na seba.

Posadí sa radšej k jahodám, keby ich nechala tak, Ondriš by síce materi nevyčítal, ale dotklo by sa ho to.

Po západe slnka sa grúne začali vyklepávaním ozývať jeden druhému, gazdovia kuli kosy, aby boli nachystané na podvečerné alebo raňajšie kosenie. Od štálov k ceste schádzali ženy s poloprázdnymi plachietkami na chrbtoch. Ešte za vidna im treba dôjsť domov, stihnúť podojiť a nakŕmiť statok. Idúcky cez neskosené tably vyšklbávali trsy rasce i s koreňom a niektoré niesli z nej pod pazuchou za hodnú šúpu. Skromná, ale preužitočná rastlinka na pôjde vyschne, semeno sa povytriasa, preoseje a bude na najčastejšiu raňajšiu polievku - zapraženú rascovicu.

Hlinkovka zišla z lúk spolu s druhými ženami. Synovia prespia pod senníkom. Vo vnútri, hoci na mäkkom, nemôžu, z tuhej vône čerstvého sena by človeka bolela hlava. Potom, čo prázdne krnačky odtiahli nabok, Andrej sa, nedočkavý, prvý vybral do briežka, a lúka hneď spoznala, kto ju druhý raz načal - mal poriadny zákos, lebo za sebou nechával široký oblúk s hladkým strniskom. Bratia mu nestačili sekundovať. Bohoslovec sa náhlil aj preto, lebo večer musí zbehnúť naspäť do dediny. Zavčasu ráno mu treba na svätú omšu v Ružomberku.

(Úryvok z románu)

O dvoch matičných dejateľoch

Prvý predseda Matice slovenskej katolícky biskup Štefan Moyses a prvý podpredseda MS evanjelický superintendent Karol Kuzmány vytvorili vznešené dielo a dodnes sú symbolom vzácnej náboženskej znášanlivosti oboch konfesií. Zrodila sa tak prínosná moysesovsko-kuzmányovská tradícia, symbol jednoty národa, tolerancie a vznik moderného ekumenizmu. Svetozár Hurban Vajanský to vyjadril slovami: "Moyses (Kuzmány. Magna ingenia conveniut (veľkí duchovia sa zbližujú, i keď ich delí čas, priestor, konfesia. Dve bratské srdcia, dve súrodé duše, dva kongeniálne umy, ale jedna veľká vôľa, jedna šľachetná snaha, jeden svätý ideál: vymanenie slovenského národa spod jarma duchovného, národného, hmotného, vyvedenie nášho národa z faraónovho Egypta".

Štefana Moysesa (1797 – 1869) poznáme ako cirkevného hodnostára a národnokultúrneho dejateľa. V 60. rokoch 19. storočia bol vedúcou postavou národno-emancipačného hnutia Slovákov. Viedol memorandovú deputáciu k panovníkovi do Viedne a s úspechom Maticu slovenskú. Prispel k rozvoju slovenského školstva. Zaslúžil sa o rozšírenie cyrilometodského dedičstva a o vytvorenie tradície spolupráce katolíkov a evanjelikov. Karola Kuzmányho (1806 – 1866) počas pôsobenia vo Viedni považovali úradné kruhy za čelného predstaviteľa Slovákov. V tom čase viedol tvrdý boj za usporiadanie pomerov v evanjelickej cirkvi v Uhorsku, na základe čoho bol aj neskôr zvolený za superintendenta. Ako významný činiteľ cirkevného, národného a kultúrneho života sa zaslúžil o vznik jedného z troch matičných gymnázií, ktoré vošlo do dejín nášho školstva ako Nižšie slovenské evanjelické patronátne gymnázium v Martine. Bohatými literárnymi, prekladateľskými a vydavateľskými aktivitami prispel k formovaniu slovenskej kultúry a literatúry. Odkaz zanechal v podobe hymnickej piesne Kto za pravdu horí.

Významné jubileá národnoobrodenských predstaviteľov, ale najmä ich prínos pre históriu Slovákov v 30. – 60. rokoch 19. storočia sa stali podnetom pre konanie konferencie, ako aj vydanie publikácie – Karol Kuzmány a Štefan Moyses v slovenských národných a cirkevných dejinách. Matica slovenská knihu vydáva ako 3. zväzok edície Spisy Slovenského literárneho ústavu MS. Publikácia rozširuje poznatky o Š. Moysesovi a K. Kuzmánym, známe z kníh P. Bujnáka, P. Vongreja, S. Hurbana Vajanského, R. Brtáňa, B. Pollu a zo zborníkov i štúdií, pričom skúma, ako píše v úvode Miroslav Bielik, „či ideový odkaz ich účinkovania možno prevziať bezo zmeny do súčasnosti". Ide tu najmä o hodnotenie Karola Kuzmányho Pavlom Bujnákom, poznačené čechoslovakizmom, ktoré v zborníku Tomáš Winkler prehodnocuje vo svetle najnovších literárno-vedných výskumov.

Moysesovej a kuzmányho činnosti a vkladu vo viacerých oblastiach sa venujú príspevky o ich nezastupiteľnej roli v slovenských národných a cirkevných dejinách, o ich jazyku, rétorike v rečiach a kázňach, o postoji k národnotvorivým hnutiam a o dokumentácii matičných aktivít obidvoch v archíve MS, pod ktoré sa autorsky podpísali Jozef Markuš, Tomáš Oravec, Ladislav Bartko, Štefan Hanakovič a Vlasta Bellová.

Text zborníka nás len utvrdzuje o nadaní Karola Kuzmányho. Preukázal ho najmä ako znalec literatúry a teológie (cirkevné aktivity opisujú príspevky Miloša Kovačku a Jána Dubínyho), schopný literát (príspevky Evy Fordinálovej, Viery Žemberovej, Slavomíra Vašša), estetik (príspevok Hedvigy Kubišovej), dobrý organizátor a osvetár (príspevok Júliusa Lomenčíka) a bystrý novinár (Hronke sa venujú príspevky Jany Šlopekovej a Evy Čulenovej).

Formovanie názorovej orientácie Štefana Moysesa a všetky dôležité míľniky života priblížil editor zborníka Imrich Sedlák. Korene biskupovej osobnosti poodhaľuje Štefan Baranovič. Richard Lacko analyzuje vyše 20 ročné pôsobenie a národné účinkovanie Štefana Moysesa v Chorvátsku. Už vtedy sa zaujímal o národno-emancipačný a kultúrno-jazykový vývoj na území Slovenska. Preto sa intenzívne kontaktoval s Martinom Hamuljakom, ako aj Jánom Kollárom, o čom píše Milan Čechvala. Š. Moyses sa zúčastňoval na náboženskom živote, ale vykonal veľa aj v kultúre a politike. V Chorvátsku jeho politická aktivita kulminovala v r. 1848 – 49, keď predtým bol aj poslancom na Uhorskom sneme za Záhrebskú kapitulu, na čo sa zameral Július Valach.

Činnosť Š. Moysesa v hodnosti banskobystrického biskupa, hlavne v prvej polovici 60. rokov, keď vrcholila jeho národno-politicko-kultúrna činnosť, priblížil Zoltán Baláž. Za moysesovho predsedníctva, sa Matica stala prvým orgánom inštitucionalizovanej starostlivosti o slovenský národný jazyk. Príspevok Ondreja Halásu vyzdvihuje dejateľov vzťah k spisovnej slovenčine. Aktívnym postojom v bojoch za národné práva si získal značnú popularitu, čo dosvedčujú mnohé ďakovné listy zo všetkých kútov Slovenska, o čom píše Michal Eliáš. Ako editor vydaní Pozdravných listov Š. Moyzesovi a Moysesových matičných prejavov a autor štúdií urobil veľa pre aktualizáciu diela a činov veľkého Slováka a oduševneného Slovana Anton Augustín Baník, čo hlbšie analyzuje Pavol Parenička.

Vydanie knihy o národných velikánoch najvyššieho rangu poukazuje na význam návratov k našej histórii, najmä v súčasnom komerčnom a globalizovanom spôsobe života. „Oni dvaja prečneli", ako napísal Jozef Markuš, „prečneli až k nám, prečneli so svojim posolstvom do nášho zmäteného, bezradného, až bezduchého sveta. Moyses a Kuzmány ostávajú naším vzorom, našou vzpruhou a naším svetlom i dnes a práve dnes".

KAROL PETROVSKÝ

Otvorený list českých študentov bývalému prezidentovi ČR

Študenti českých stredných a vysokých škôl, ktorí spoluporiadali demonštráciu za referendum a skutočnú demokraciu, dňa 17. novembra na Václavskom námestí, napísali otvorený list Vaclavovi Havlovi. Aby sme maximálne zachovali autenticitu textu, prinášame ho v pôvodnom znení v českom jazyku.

Pane Havle, v době, kdy jste se před osmnácti lety postavil do čela boje za svobodu a demokracii v Československu, žádný z autorů tohoto dopisu ještě nedosáhl školního věku. Nenaslouchali jsme na náměstích ani u televizních obrazovek Vaším projevům plným lidskosti a naléhavého volání po svobodě a demokracii. Václava Havla z roku 1989 známe jen z archivních televizních záběrů a učebnic dějepisu. V době, kdy jsme se začínali zajímat o vnější svět, jsme však už viděli jiného Václava Havla.

Václava Havla, který několikrát odmítl přiznat lidem právo rozhodovat o podstatných otázkách v referendu. Václava Havla, jenž v roce 1999 podpořil bombardování Srbska, které si vyžádalo 2500 obětí, a v roce 2003 okupaci Iráku s počtem obětí blížícím se jednomu milionu. Václava Havla, který prosazuje, aby byla v České republice postavena vojenská základna cizí země i přes odpor dvou třetin obyvatel.

Pane Havle, v závěru svého vystoupení v americkém Kongresu 21. února 1990 jste citoval Thomase Jeffersona: „Vlády států odvozují svou spravedlivou moc ze souhlasu občanů." Připomněl jste též, že smysl tohoto výroku je dán tím, že jeho autor ho zaručil také svým životem. Nebylo to jen slovo, byl to rovněž čin. Tento ideál souladu slov a pozdějších činů jste však Vy podle našeho názoru ve svém životě nenaplnil. Dovolte, abychom zmínili několik skutečností, které nás k takovému názoru vedou.

Když začalo být v prosinci 1989 zřejmé, že se stanete novým československým prezidentem, řekl jste, že se této funkce ujmete pouze na jedno volební období a že sám odstoupíte, pokud se během této doby nezlepší životní úroveň obyvatel Československa. Nakonec jste prezidentem zůstal na období tři. Během nich prošlo Československo a později Česká republika roky vysoké nezaměstnanosti, inflace a hospodářské krize. Ve svém prvním prezidentském novoročním projevu jste řekl: „Žádné lepší potraviny či nemocnice už nesmí být výsadou mocných, ale musí být nabídnuty těm, kteří je nejvíc potřebují."

Čím jiným než „výsadou mocného" se dá však nazvat vysoký nadstandard úrovně léčby během Vašich několika vážných onemocnění. V tomtéž projevu jste rovněž slíbil, že budete prezidentem, který „(...) bude trvale přítomen mezi svými spoluobčany a dobře jim naslouchat." Během let se Vaše sliby utopily v záplavě přebírání mezinárodních ocenění, čestných doktorátů a vystoupení na desítkách konferencí po celém světě. Na spoluobčany již jaksi nezbýval čas.

V rozhovoru pro americkou stanici ABC 3. února 1990 jste řekl: „Československo by se mělo podle mých představ stát součástí Evropy, společenství svobodných, demokratických států. Podle této vize by měly zmizet z Evropy také všechny bloky a pakty a také obě supervelmoci by se měly nějakým důstojným způsobem z Evropy stáhnout." Již několik let po té, jste se zasazoval o vstup České republiky do jednoho z evropských vojenských paktů – Severoatlantické aliance. Nyní o dalších několik let později svou podporou výstavbě americké radarové základny dokonce prosazujete rozšiřování přítomnosti vojsk USA v Evropě. Rádi bychom věděli, jaké máte k podpoře výstavby americké základny důvody. Jistě to není vděčnost Spojeným státům za pomoc Československu a České republice v minulosti.

Vždyť ve svém novoročním projevu z roku 1990 jste vyjádřil naději, že „(...) napříště už nebudeme trpět komplexem těch, kteří musí trvale někomu za něco děkovat." Nemůže to být dáno ani Vaším přesvědčením o nutnosti obrany republiky před případným nebezpečím. V již zmíněném projevu jste totiž rovněž řekl: „Jako vrchní velitel branných sil chci být zárukou, že obranyschopnost našeho státu nebude nikomu už záminkou k tomu, aby mařil odvážné mírové iniciativy."

24. listopadu 1989 jste prohlásil: „Olaf Palme, (...) , řekl krásnou větu: , Demokracie znamená, že vláda spravuje zemi podle svobodně vyjádřených přání obyvatel.' Přesně to chceme my." Již v roce 1995 jste však vystoupil proti pořádání referenda o vstupu do NATO, později totéž opakoval u plebiscitu o Evropské ústavě a nejpozději v otázce americké radarové základny. Pane Havle, připomeňte si citáty Jeffersona a Palmeho, s nimiž jste se kdysi ztotožnil. Má snad vláda pro přijetí radaru na naše území souhlas občanů? Umožní odmítnutí referenda svobodné vyjádření přání obyvatel? 25. února 1990 jste na Staroměstském náměstí řekl: „Občanské fórum a Veřejnost proti násilí netouží po tom, aby zdědily po komunistické straně vedoucí roli. Usilují pouze o to, aby vedoucí roli měl skutečně, nikoli tedy jen na papíře, pouze ten, kdo ji v demokracii má mít, totiž lid." O osmnáct let později i my žádáme totéž. Nechceme, aby o nás opět rozhodovali jiní. A máme-li znovu připomenout Vaše slova, tak: „Chceme jen, abychom konečně měli vliv na osud své vlasti."

Pane Havle, zrada Vašich ideálů z roku 1989 jen symbolizuje pocit, který máme z celé takzvané „sametové revoluce". Naděje mnoha lidí na nastolení skutečně svobodného a demokratického režimu, které skýtala, byly naplněny jen zpola. 17. listopad se stal falešným symbolem konečného vítězství demokracie u nás. Boj za ni však ještě zdaleka neskončil. Proto my studenti opět půjdeme v tento den demonstrovat na Václavské náměstí. Demonstrovat za referendum, za skutečnou demokracii, neboli, Vašimi slovy, za to, aby „vedoucí roli měl skutečně, nikoli tedy jen na papíře, pouze ten, kdo ji v demokracii má mít, totiž lid".

Pane Havle, přáli bychom si, abychom náš dopis mohli adresovat nikoli Vám, ale Václavu Havlovi z roku 1989. Věříme, že on by naši demonstraci podpořit přišel.

Za studentský výbor:
PETR GLIVICKÝ, MFF UK
LUKÁŠ KANTOR, FSV UK
PETR PICK, ČVUT
JANA GLIVICKÁ, FF UK

Kresba: Andrej Miša-

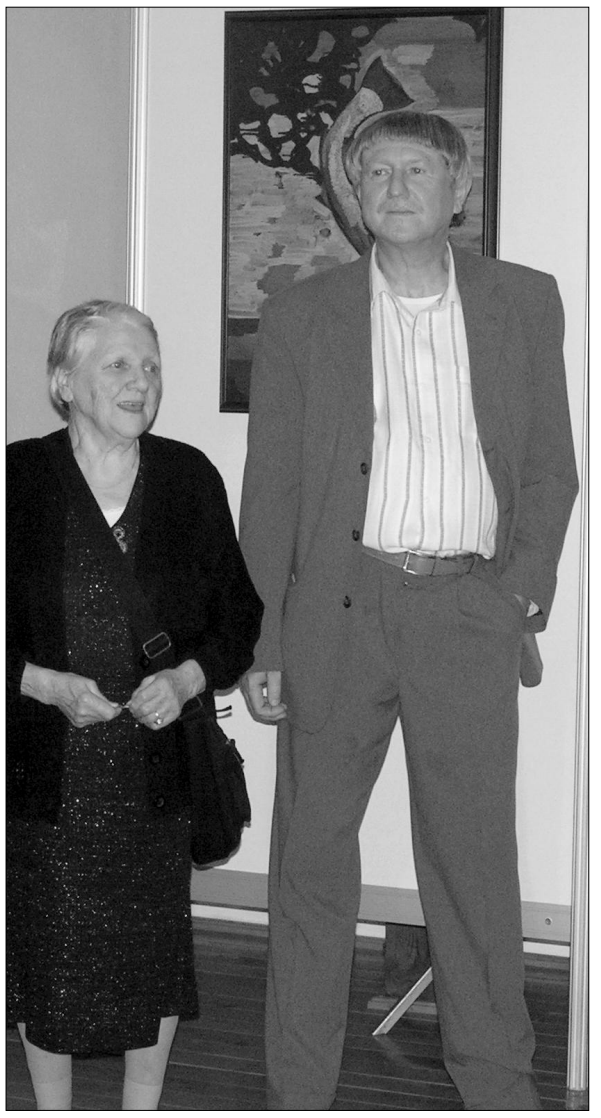

Tomáš Krčméry s matkou

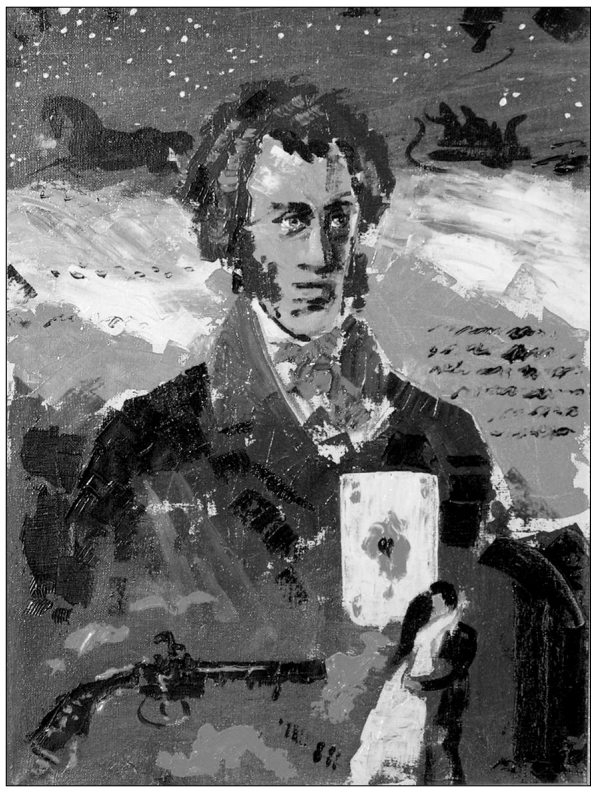

Nad výstavou Tomáša Krčméryho

Výstavná sieň oddelenia umeleckých činností Kultúrneho a metodického centra Ozbrojených síl Slovenskej republiky (KaMC OS SR) na Kollárovom námestí 10 v Hurbanových kasárňach žije v týchto dňoch umením Tomáša Krčméryho. V poradí už tretia tohoročná výstava umelca – Záblesky a vášne je najrozsiahlejšia. Jej grandióznosť sa odzrkadľuje nielen v množstve obrazov, ktorých počet je nad stotridsať, ale aj v umelcovom stvárnení, spracovaní rozmanitých tém technikou olejomaľby a zachytením všetkých období jeho tvorby. Sú to obrazy s perfektnou kresbou, expresívnou farebnosťou, realistické aj plné fantázie.

Tomáš Krčméry študoval u prof. V. Hložníka, A. Brunovského a O. Dubaya na VŠVU v Bratislave a absolvoval ju v roku 1975. Venuje sa komornej tvorbe, grafike, maľbe, ilustrácii a osobitne kresbe. Jeho ilustrácie skrášľujú dobrodružné aj fantastické knihy pre mládež a kresby uverejňoval v rôznych časopisoch. V maľbe sa venoval zátišiu aj biblickým príbehom, portrétom, literárnym témam, figurálnym kompozíciám, aktom, krajine, živočíchom a rôznym vzťahovým rovinám.

Umelec vyrastal v intelektuálnom prostredí. Jeho starý otec Štefan Krčméry bol kaplánom, neskôr pôsobil ako literárny publicista, básnik, kritik, historik, teoretik, neskoršie redaktor Národných novín v Martine, tajomník Matice slovenskej... Otec Ivan Krčméry bol známy publicista, prekladateľ z angličtiny, ktorý prispel aj k propagácii výtvarného umenia prekladom významného umenovedného diela Michaela Leveyho Stručné dejiny maliarstva od Giotta po Cézanna (Tatran 1972). Stará mama Hela Krčméryová pracovala v rozhlase a známa je jej kniha Rozprávky tety Hely. Tiež teta Jela, otcova sestra, je známa prekladateľka libriet. Tieto významné osobnosti boli pre umelca inšpiráciou, príkladom. Všímajúc si ich dobré stránky zapadol do tvorivej sféry snažiac sa napredovať takou istou inteligentnou formou, akú mu predostreli.

Komisárom výstavy Záblesky a vášne je Dr. Peter Zelizňák, vedúci odd. KaMC. Na nedávnej versnisáži dopodrobna priblížil tvorbu umelca aj

jeho rozsiahle inšpiračné zdroje a techniky spracovania. Citujem: „Ďalšou oblasťou sú diela inšpirované slovesnými predlohami svetového významu. Sú to literárne postavy, ktorých autori patria ku klasikom. Niektoré sú vlastne umeleckými vzormi a symbolizujú osobnosť každého z nás. Je to napríklad Don Quijote, ktorý je prototypom idealistu, princ Hamlet, napredujúci na základe tvrdej reality, alebo legendárny doktor Faust, vášnivý bádateľ. Aj v našich slovenských dejinách je veľa slávnych postáv, ktoré umelca inšpirovali, ako napr. tajomný Janko Kráľ.´´

V zastúpení riaditeľa KaMC OS SR výstavu otvoril Pavol Švantner. Vernisáž navštívilo vyše sto milovníkov umenia, ale aj profesionálnych umelcov, kolegov výtvarníkov i známych osobností z oblasti kultúry, ktorí obdivovali istotu kresby, brilantnosť stvárnených fantázijných námetov, hĺbku a vystihnutú charakteristiku literárnych autorov (Puškin, Dostojevský, Verne...), krásu ženských aktov, ktorým napriek decentnému stvárneniu nechýba erotika, silu a podmanivosť zátiší, či magickosť svetelných a farebných kontrastov vytvárajúcich dokonalú harmóniu jednotlivých diel.

Tomáš Krčméry je nielen vynikajúci výtvarník, ale aj veľmi rozhľadený, sčítaný, hlboko filozoficky mysliaci a zaujímavý človek, čo sa odzrkadľuje aj v jeho tvorbe a pohľade na život.

Oddeleniu KaMC OS SR, ktoré sa okrem iných činností podieľa na tvorbe vojenskej symboliky pre ozbrojené sily SR, treba poďakovať, že túto veľkolepú výstavu, čo je prácou naviac, tak vynikajúco zvládlo a prispieva tým aj k rozvoju umenia v našom hlavnom meste.

Text a foto
DANICA JAKUBCOVÁ

Gloria in excelsis

Pod názvom Sláva Bohu na výsostiach Slovenská národná galéria sprístupnila v Schaubmarovom mlyne v Pezinku výstavu diel popredných moderných a ľudových umelcov. Galéria týmto počinom siahla po tematike Vianoc, rodiny, Božieho narodenia, pokoja. Expozícia drevených plastík, ľudových malieb, sklomalieb a betlehemov spolu s obrazmi a kresbami Miloša Bazovského, Mikuláša Galandu, Ľudovíta Fullu, Ernesta Zmetáka nám pripomenula desať rokov vzniku tejto galérie. Takmer dvadsaťcentimetrová vrstva snehu na dvore významnej technickej a kultúrnej pamiatky - najväčšieho zachovaného potočného mlyna na Slovensku, kúsok pod obľúbeným lyžiarskym strediskom Pezinskou Babou, nás upozorňuje na nadchádzajúce sviatky.

Hodnoty neškoleného výtvarného prejavu si umelci postupne uvedomovali v 19. storočí a naivné umenie sa definitívne začlenilo do estetického cítenia modernej epochy. Dejiny umenia dodnes upozorňujú na výrazné inšpirácie africkým kmeňovým umením, umením prírodných národov a ďalšími štýlmi a druhmi tvorby. Naivné umenie k súčasnému umeniu patrí rovnako ako fauvizmus, kubizmus, surrealizmus a ďalšie smery moderného umenia. Vo všetkých obdobiach minulého storočia existovali výstavy naivného umenia s veľmi rozdielnou kultúrou a politickým zriadením. Štúdiu tejto formy výtvarného výrazu sa venuje množstvo časopisov, galérie, výstavné prehliadky, znalci a zberatelia. Nadšení milovníci umenia prechádzajú robotníckymi štvrťami, dedinami a dnes aj liečebňami v nádeji, že objavia nejakého nového naivného maliara skôr, ako sa stane slávnym a dielo nadobudne svoju cenu. Dejiny umenia nie náhodou upozorňujú na slávnu výstavu z roku 1964 v Paríži s názvom Svet naivného umenia. Akokoľvek chápeme takéto slová, v diele týchto umelcov ide skutočne o svet, hĺbku ľudskej existencie a života.

Dnes si už pravdepodobne málokto pamätá, ako krátko po parížskej výstave v roku 1966 Slovenská národná galéria položila základy významného medzinárodného podujatia Trienále insitného umenia. Tri ročníky na pôde bratislavského Domu umenia a hradu reprezentovali tvorbu umelcov z mnohých krajín sveta. Dodnes mám v pamäti nepreberné množstvo tvorivých prístupov zo vzdialených kútov sveta, do ktorých ešte i dnes vstúpi iba skúsený cestovateľ alebo dobrodruh. Usporiadatelia v spolupráci s viacerými slovenskými umelcami tej doby položili základy pre veľkolepé medzinárodné podujatie. V období normalizácie trienále bolo zrušené a pravidelnú periodicitu SNG obnovila až po revolúcii. Posledné leto galéria prezentovala 8. ročník trienále.

Z hľadiska dejín umenia na vrchole tohto spôsobu tvorby stojí dielo otca naivného umenia colníka Henriho Roussoa a samozrejme mnohých ďalších umelcov, nedeľných maliarov, outsiderov, umelcov hrubého výtvarného zrna, hendikepovaných, neraz psychicky chorých jedincov a reprezentantov zložitého sociálneho, osobného a vnútorného zázemia. Stojíme pred rozsiahlou škálou tvorivých prístupov a výtvarných názorov, ktoré nás upozorňujú na autentický výtvarný prejav a inšpiráciu v hlbinách ľudskej duše, na senzibilitu, osobnosti, rôzne životné traumy, zdravotné postihy, úzkosti, mystiku, duchovné vnemy a zážitky. Na Slovensku sa toto umenie profilovalo predovšetkým prostredníctvom ľudového umenia, ktoré zanechalo v jednotlivých obdobiach najvýraznejšie podoby v drevených plastikách, sklomaľbe, drôtených plastikách a v olejomaľbách. Hodnoty tohto umenia dokázali oceniť predovšetkým významní umelci. Osobitné miesto z hľadiska klasifikovania a poznania tohto diela v minulosti patrí zakladateľovi trienále Štefanovi Tkáčovi, dnes kurátorke mnohých výstav a autorke nových ročníkov trienále, Kataríne Čiernej. V popredí naivnej tvorby na Slovensku dominujú diela takých umelcov ako bol Ondrej Šteberla, Mária Ličková, otec a syn Juraj Laukovci, lekár Július Považan a mnohí ďalší. Na obrazoch umelcov dominujú aj prvky blízke detskej výtvarnej tvorbe, pri ktorej si uvedomujeme, že umelcova osobnosť i napriek dospelosti zostala na úrovni detskej duše, hravosti, imaginácie a predstavivosti. Pablo Picasso nie náhodou zvykol hovoriť, že celý život tvoril, pokým dospel k jedoduchosti a kráse detského výtvarného prejavu. Tieto momenty badáme napríklad v dielach viacerých autistov a inými chorobami poznačených jedincov.

S tvorivým vývojom insitného umenia prebieha jeho klasifikácia a upozorňovanie na autentické kvality a prejavy. Naivné umenie postupne vstúpilo do výstavných sienní, kde ho vnímame ako ojedinelý prejav a výtvarné stvárnenie podprahového ľudského vnímania a posolstva. Naivnému umeniu sa vo svete venujú poprední znalci umenia a špecializované galérie. Medzi takéto inštitúcie patrí galéria v Schaubmarovom mlyne z roku 1767. Na pôde dvoch poschodí tejto budovy počas desiatich rokov mali návštevníci možnosť vidieť expozície popredných našich a zahraničných umelcov, škôl, napríklad kovačickej, ale i druhov umenia, ako sú strelecké terče zo slovenských hradov a múzeí a pôvabnú expozíciu s tematikou náboženských a pútnických obrázkov a predmetov Ex voto. Prítomná výstava Gloria in excelsis spolu so stálou expozíciou obrazov zo zbierkových fondov SNG podnetne završuje desaťročné tvorivé úsilie galérie v prostredí starého zrenovovaného mlyna.

ĽUBA CHRIAŠTEĽOVÁ

MIKULÁŠ SEDLÁK

Svetlá budúcnosť pre občanov – kde si?

I. Gašparovič, prezident SR, vo svojej knihe „Myslím národne, cítim sociálne“ nastoľuje požiadavku, „že by bola potrebná hĺbšia a nepredpojatá analýza celého ponovembrového obdobia, aby sa ukázali pravé príčiny hĺbokého útlmu verejnosti a upadajúceho záujmu o veci verejné“. Ďalej píše, že „bez verejnej diskusie niet predbežného ochranného účinku proti omylom a chybám, ktorým by bolo možné včas sa vyvarovať. Nie je tu tlak na hľadanie lepších riešení problémov spoločnosti, ale realizuje sa takpovediac prvý návrh… Sme svedkami, že verejnosť sa nám v reformátorskom ošiali akoby prepadla do hypnotického spánku…“

Slimačí vývoj hospodárstva v procese transformácie

Od začiatku ekonomickej transformácie Slovenska sprevádzali hospodárstvo rozličné turbulencie. V rokoch 1990 až 1993 značne klesla jeho výkonnosť. Počnúc rokom 1994 nastalo oživenie. Tvorba HDP (v stálych cenách) prekročila r. 2002 úroveň HDP z r. 1990 len nepatrne, t. j. približne o 8%, čo znamená ročný ekonomický rast v tomto období zhruba o 0,6%.

Slovenská ekonomika rastie (v stálych cenách) od r. 1999 do r. 2006 (vrátane tohto roka) každoročne od 0% až do 8,5%, čo je priemerný ročný rast 4,3%.

Reálny HDP Slovenska r. 2006 dosiahol oproti r. 1990 - 136%, čiže priemerný ročný rast bol niečo cez 2,1%. Ak vezmeme do úvahy najnovšiu prognózu Európskej komisie, podľa ktorej mala by vzrásť slovenská ekonomika v r. 2007 o 8,7%, náš reálny HDP by dosiahol zhruba 148% r. 1990, čo znamená priemerný ročný rast za toto obdobie 2,9%.

Ekonomické výsledky najmä od r. 2004 sú určite naším úspechom. Nie je však dôvod robiť na základe tohto štvorročného vývoja ekonomiky prehnané súdy a už vôbec nie je namieste hovoriť o ňom ako o nejakom ekonomickom zázraku a pasovať sa za lídra či tigra v EÚ, nebodaj vo svete, ako to zvykli vyhlasovať niektorí politici a publicisti.

Ak porovnáme náš priemerný ročný ekonomický rast za uplynulých osemnásť rokov s dlhodobým rýchlym tempom rastu HDP štátov, ako sú napríklad Japonsko, Čína a Írsko, ktorý môžeme ozaj nazvať ekonomickým zázrakom, sme stále ešte len v plienkach. Preto treba tieto krajiny obdivovať, ale zároveň sa od nich učiť.

Počas niekoľkých rokov po začatí ekonomickej reformy, t. j. od r. 1994 „pootvorili“ sa nožnice vo výkonnosti ekonomiky SR oproti ekonomikám vyspelých štátov, a to aj voči priemeru Európskej únie. Naše zaostávanie za nimi v tom čase značne vzrástlo. Po obnove rastu hospodárstva r. 1994 sa podiel nášho ukazovateľa vo vzťahu k EÚ začal zmierňovať, ale len nepatrne.

Kým reálna hodnota HDP na obyvateľa SR bola r. 1990 oproti jeho priemernej hodnote vtedajšej EÚ v parite kúpnej sily na obyvateľa približne 57%, po r. 1994 sa vyvíjala takto: R. 1995 - 41%, r. 1998 - 48%, r. 2002 - 47,8% a r. 2005 (už voči priemeru EÚ 25) 53,9%, čo znamená, že v porovnaní s EÚ 15 bolo to menej, približne polovica jej HDP. Boli sme piatou najchudobnejšou krajinou EÚ 25. Tvorba HDP na obyvateľa Slovenska dosiahla r. 2006 - 63% Európskej únie, čo je oproti EÚ 15 podstatne menej. Slovensko sa stále ocitá medzi jej členskými štátmi so slabšími výsledkami.

Priemerné reálne mzdy a dôchodky výrazne zaostávajú

Ekonomická transformácia spôsobila občanom Slovenska prenikavý pokles životnej úrovne. Keď r. 1993 dostala sa ekonomika na dno, padol priemerný reálny mesačný zárobok zamestnaných oproti r. 1989 na 78%. S jej oživením r. 1994 začala priemerná reálna mzda pomaly rásť. R. 1998 dosiahla 93,6% r. 1989, r. 2004 dokonca klesla na 93,2% a r. 2005 predstavovala 99,1%. Podľa našich prepočtov dospela r. 2006 na úroveň r. 1989.

Z analýzy Ministerstva financií SR vychádza trocha iný výsledok. Podľa nej hrubá priemerná mzda na Slovensku nedosahovala ešte r. 2006 priemernú reálnu mzdu z r. 1989, ale bola okolo štyri percent nižšia. Z tohto výpočtu vyplýva, že táto úroveň sa dosiahne r. 2007, keď by sme mali zarábať v hrubom o 0,1% viac. Tento záver sa zakladá na prepočte, podľa ktorého rast nominálnej mzdy v rokoch 1989-2007 by mal byť 537,5% a rast spotrebiteľských cien za dané obdobie 536,9%.

Pokiaľ ide o priemerný čistý reálny zárobok, čiže ten, ktorý zostáva po zaplatení daní a odvodov, bol podľa uvedeného prameňa vlani o 12,8% nižší ako r. 1989. Jeho úroveň z roka 1989 mali by sme mať až o tri roky.

Alarmujúca je disparita v nominálnych mzdách medzi slovenskými regiónmi. Kým najvyššia priemerná mesačná mzda bola v 1. polroku 2007 oproti priemeru Slovenska v bratislavskom regióne 132,4%, najnižšiu zaznamenal prešovský región, t. j. 73,4%. Treba pritom brať do úvahy tiež to, že medzi regiómi sú určité rozdiely v kúpnej sile, keďže ceny v nich sa čiastočne odlišujú. Vzhľadom na existujúcu nerovnosť pribúdajú smerom na východ ľudia bez nádeje.

Nepomer v rokoch 1989 až 2006 medzi vývojom reálneho HDP (o 36%) a priemernou reálnou mzdou (v podstate nulovou) je prejavom neprávosti vládnej politiky voči pracujúcim občanom štátu.

Nespravodlivý prístup voči ľudom dokumentujú i ďalšie fakty. Z ekonomického boomu profitujú viac majitelia kapitálu než zamestnanci, keďže zisky podnikov stúpajú rýchlejšie ako mzdy. Podľa Štatistického úradu SR firmy zarobili v roku 2006 v porovnaní s rokom 2005 takmer o 26% viac, kým mzdy stúpli v r. 2006 oproti r. 2005 nominálne o 8,6%, čiže trikrát pomalšie, ale reálne len o 3,3%. Časť výkonov občanov sa presunula do zisku majiteľov kapitálu.

Príkladom nespravodlivosti voči pracujúcim je nepriaznivý pomer medzi priemerným ročným rastom produktivity práce a priemerným ročným rastom miezd Slovenska v rokoch 1997 až 2006 v porovnaní s niektorými novými štátmi EÚ. Kým priemerný ročný rast miezd voči produktivite práce Slovenska bol v tom čase 60,5%, v Česku 132,2%, v Estónsku 96,1% a v Maďarsku 141,7%.

Doterajší vývoj hospodárstva potvrdzuje, ža rast reálnych miezd bol takmer vždy za rastom produktivity práce. Hoci táto prax zodpovedá požiadavke, že vývoj reálnych miezd sa má udržiavať pod reálnym rastom produktivity práce, sporná je relácia medzi týmito dvoma ukazovateľmi. Tá je na Slovensku dlhodobo nepriaznivá a je v neprospech pracujúcich.

Podľa štatistických zistení Medzinárodnej organizácie práce /ILO/ dosahuje Slovensko spomedzi krajín V 4 najvyššiu produktivitu práce. Kým ročná produktivita slovenských pracovníkov bola v r. 2006 - 28 209 amerických dolárov (100,0%), v Maďarsku tvorila 84,3%, v Poľsku 83,9% a v Česku 83,1%. Prvé miesto sme mali aj v hodinovej produktivite práce. Napriek tomu, že sme z týchto krajín najproduktívnejší, zarábame najmenej. Oproti priemernej mzde Česka (prepočítanej podľa aktuálneho kurzu NBS k 5.9.2007), ktorá bola r. 2006 najvyššia, t. j. 26 205 Sk (100,0%), činila táto v Maďarsku 91,4%, v Poľsku 91,0% a na Slovensku len 74,8%. R. Fico, predseda vlády SR, komentoval tento stav tak, že je to „…daň za dlhoročnú politiku lacnej pracovnej sily na Slovensku“.

Z analýzy Pay in Europe 2006, ktorú vypracovala Federácia európskych zamestnávateľov, vyplýva, že najvyššie mzdy v Európe dostávajú zamestnanci v Dánsku. Podľa nej dosahujú na Slovensku 10% dánskej úrovne. V skupine s platmi porovnateľnými so Slovenskom sa ocitlo Slovinsko, kde mzdy tvoria v priemere 21 percent Dánska a Česko s priemerom 13% miezd Dánska.

Podľa európskeho štatistického úradu Eurostat je Slovensko piatou krajinou s najnižšou minimálnou mzdou v Európskej únii. Eurostat vychádzal pri hodnotení z údajov za január 2007 a porovnával 20 členských štátov, ktoré majú zákonom stanovenú minimálnu mzdu v hospodársve. Podľa toho minimálna mesačná mzda na Slovensku je 217 eur (v prepočte 7 600 korún) a predstavuje voči najvyššej minimálnej mzde v Luxembursku, ktorá je 1 570 eur (znamená približne 53 500 korún), 13,8%. Treba si uvedomiť, že pri zohľadnení kúpnej sily obyvateľstva sú rozdiely medzi členskými štátmi o niečo menej výrazné. Na Slovensku dostáva minimálnu mzdu 1,7% pracovníkov, čo je nízky počet, zatiaľ čo najvyšší podiel pracovníkov s minimálnou mzdou v EÚ má Francúzsko, t. j. 16,8%.

Veľkú biedu trú dôchodcovia, najmä tzv. starí dôchodcovia. Namiesto toho, aby sa títo slušne odmenili za svoju dlhoročnú prácu a za predošlé „uťahovanie opáskov“ v záujme hospodárskeho budovania (industrializácie) Slovenska, trestajú sa, akoby boli bývali v minulosti príživníkmi spoločnosti.

Priemerný starobný dôchodok z r. 2002 bol reálne o 17% nižší ako v r. 1990 a predstavoval 45,1% priemernej mesačnej mzdy, zatiaľ čo r. 1990 sa podieľal na nej päťdesiatimi percentami. R. 2003 stúpol síce nominálne, ale vplyvom rýchlejšieho rastu cien klesla jeho hodnota o 2,74%. K jeho reálnemu poklesu o 1,7% došlo aj r. 2004. Reálna úroveň starobných dôchodkov r. 2005 sa zvýšila o 3,5%. Bolo to však v dôsledku zmeny spôsobu vypočítavania dôchodkov platného do konca roku 2003. Pod jej vplyvom prudko sa zvýšili nominálne mesačné dôchodky novodôchodcov, čiže „vyvolených“ a tým sa podstatne prehĺbili rozdiely v nich medzi „novými“ a „starými“ dôchodcami. V roku 2006 stúpol priemerný reálny starobný dôchodok o 2,5% a dosiahol úroveň 84,6% z r. 1990, čiže za minulosťou stále značne zaostával.

Priemerná výška mesačného starobného dôchodku k 31. 12. 2006 bola 8 226 Sk a predstavovala len 43,8% z minuloročnej priemernej mesačnej mzdy. Pokles jeho podielu oproti r. 2001 (vtedy činil 47,0%) bol dôsledkom toho, že v tomto období stúpla priemerná mesačná mzda o 51,7% a priemerné mesačné dôchodky iba o 41,3%.

Nesmiernu disparitu v mesačných dôchodkoch má Slovensko oproti EÚ a jej členom. Mesačný dôchodok vo vybraných štátoch únie voči úrovni Slovenska je niekoľkonásobne vyšší. Index niektorých krajín je nasledovný: Dánsko 6,3, Španielsko 7,8, Grécko 7,9, Švédsko 8,9 a Rakúsko 9,8. Náš štát vynakladá málo peňazí na dôchodky.

Priebežný penzijný systém potrebuje zmeny, a to také, aby bol spravodlivý, resp. spravodlivejší, transparentnejší a samozrejme udržateľný. Začiatok zmien sa už začal, keď starobné dôchodky z minulosti sa preratávajú v zmysle zákona o sociálnom poistení, ktorý nadobúdol účinnosť v auguste r. 2006. Tieto majú iba zmierniť rozdiely, ktoré vznikli medzi „novými a starými“ dôchodcami. Prepočítané staré dôchodky sa nevyrovnajú celkom tým, ktoré poberajú tzv. novodôchodcovia.

Príjmová deferenciácia sa prehlbuje a životná úroveň je na chvoste

Popri výraznom zaostávaní za EÚ v priemerných mzdách a dôchodkoch trpí Slovensko v sociálnej oblasti i ďalšími neduhmi.

Nezamestnanosť, v ktorej sme mali po dlhý čas prím, klesla na 9-ročné minimum. Kým v 1.štvrťroku 2001 bola jej miera 19,7%, dostala sa v 2.štvrťroku 2007 na roveň 11,1. Napriek tomu priaznivému vývoju je stále vysoká a zostáva pre spoločnosť vážnym problémom.

Podľa zistenia Štatistického úradu SR nachádzalo sa na Slovensku v r. 2005 v riziku chudoby 11,6% občanov, keď predtým bolo 13,3%. Podľa prieskumu EÚ SILC chudobou ohrozená domácnosť je vtedy, ak priemerný príjem jej člena je nižší ako 60% mediánu. U nás je to menej ako 6 395 Sk.

Hranica rizika chudoby závisí od príjmového rozdelenia v krajine, preto byť chudobným v rôznych štátoch Európy znamená dosahovať rozdielnú životnú úroveň. Napríklad v Rakúsku je ohrozených chudobou približne 12-13% obyvateľov. Táto skupina disponuje sumou menej ako 10 182 eur ročne (383 414 korún), resp. 848 eur mesačne (31 932 korún). Z toho plynie, že posudzovať chudobu medzi krajinami podľa tohto relatívneho ukazovateľa, t. j. podľa takto stanovenej miery chudoby, nedáva reálny obraz o životnej úrovni. Na základe týchto údajov nie je preto správne tvrdiť, že Slovensko nepatrí v únii medzi štáty s najväčšou chudobou.

Na Slovensku sa nedarí významne znižovať počet ľudí v hmotnej núdzi. Koncom septembra 2007 bolo odkázaných na túto pomoc 357 tisíc obyvateľov. Najnižší počet osôb bol v bratislavskom kraji 1,6% obyvateľstva a najvyšší podiel v košickom kraji 12,9%. V hmotnej núdzi je každý, koho príjem nedosahuje určené životné minimum. Toto je u nás napríklad u plnoletého človeka 5 130 korún. Na riešenie tohoto stavu poskytuje štát dávku v hmotnej núdzi a príspevky k nej.

Namiesto toho, aby minulé vlády boli vypracovali a podporovali v rámci transformačného procesu politicko-hospodársky program, ktorý by bol umožnil vytvoriť na Slovensku podobnú sociálnu stratifikáciu spoločnosti, aká vznikla po druhej svetovej vojne vo Švédsku, Japonsku a v iných vyspelých štátoch, čiže spoločnosť so silnou strednou vrstvou o počte približne 80% občanov, vydali sme sa inou cestou, keď pozornosť sa upriamila na formovanie tzv. vlastných kapitalistov s ilúziou – možno len predstieranou – , že títo spásia národ a zabezpečia mu skorú prosperitu a vysokú životnú úroveň. Bola to fantazmagória. Pritom plebs nechali škvariť sa vo vlastnej šťave a padať ho do prepadliska. Tak vznikla len malá stredná vrstva, pričom až 80% populácie predstavovalo tých, ktorých príjmy boli nižšie ako celoslovenský priemer.

Podľa metaforického vyjadrenia publikovaného r. 2004 má príjmová štruktúra obyvateľstva Slovenska podobu hrušky, keď väčšina občanov sa zhlukuje v spodnej príjmovej časti, stredné vrstvy sú slabé a príjmové elity tvoria stopku. Je to opak bohatých krajín, keď sociálna štruktúra spoločnosti sa podobá jablku, pri ktorej sú stredné vrstvy silné, nad nimi je zopár bohatých a pod nimi niekoľko chudobných.

Prieskumy a štatistické údaje ukazujú, že rozdiely medzi bohatými a chudobnými na Slovensku rástli a ďalej sa zvyšujú.

Podľa údajov Štatistického úradu SR reálne mzdy ľudí, ktorí zarábali v rokoch 1998 až 2004 menej, ako bola priemerná mzda, stagnovali, keďže vzrástli len o 0,4%. Výraznejšie stúpli v r. 2005, keď ich reálna mzda bola o 10,6% vyššia ako r. 1998. Naproti tomu platy nadpriemerne zarábajúcich rástli omnoho rýchlejšie. U nich stúpla reálna mzda v rokoch 1998-2004 o 19,7% a r. 2005 bola oproti r. 1998 o 24,8% vyššia.

Podľa odhadov zarába približne dve tretiny Slovákov menej, ako je priemerná mzda, ktorá dosiahla v 1.štvrťroku 2007 18 511 Sk.

Nad priemerom miezd vyčnievajú výrazne platy vrcholových manažérov, ktoré sa začínajú od 150 tisíc mesačne a sú bez hornej hranice. Hoci platy špičkových manažérov sú väčšinou neverejné, možno z údajov, ktoré pripravili štatistici pre ministerstvo práce, urobiť si aspoň približný obraz. V šiestich firmách zarábajú ich šéfovia v priemere 281 tisíc korún mesačne, čo je za rok 3,4 milióna korún. Za posledné roky mali štvorpercentný reálny rast. Analytici z Pricewaterhouse Coopers (PWC) zistili na vzorke 210 spoločnosti, že horná štvrtina zarába priemerne 331 179 korún mesačne, čo je takmer 4 milióna Sk ročne. Okrem výšky platu sú pre vrcholových manažérov lákadlom nepeňažné benefity (autá, dôchodkové zabezpečenie, poistky apod.)

Osobitnú kategóriu občanov Slovenska tvorí hŕstka miliardárov, ku ktorej sa druží väčší počet multimilionárov. Z uverejného počtu 39 slovenských miliardárov ôsmi vlastnia majetok minimálne vo výške 124,3 mld. Sk.

K vývoju a súčasnému stavu v sociálnej oblasti prezident SR, napísal: „…Celý transformačný proces a najmä hospodárske reformy náhle a výrazne rozrôznili životné podmienky obyvateľstva Slovenska. Vznikli obrovské majetkové a príjmové rozdiely,

sociálne nerovnosti. Objavila sa vrstva chudoby… Máme početné skupiny sociálne vylúčených…, ale aj vyše polovice obyvateľstva s podpriemernými príjmami… Vznikli a prehĺbili sa regionálne rozdiely…“.

Nehumanná politika vlád v sociálnej oblasti voči občanom spôsobila, že ani rýchly ekonomický rast Slovenska v posledných rokoch nerobí nás bohatšími Európanmi. Západné krajiny sú v kúpyschopnosti obyvateľstva ďaleko pred nami.

Podľa výsledkov prieskumu spoločnosti GfK, ktorý uskutočnila za rok 2006 v 40 krajinách Európy, je Slovensko z hľadiska kúpnej sily alebo disponibilného príjmu obyvateľov na 27.mieste, keď oproti roku 2005 pokleslo v rebríčku o dve miesta. Na jeho čele je Švajčiarsko a Lichtenštajsko s kúpnou silou za rok 27 521 eur. Slovensko má 4 889 eur, čo v prepočte je takmer 161 tisíc korún, čiže predstavuje z kúpnej sily prvého 17,8%. Priemerná kúpna sila za všetky štáty, v ktorých sa prieskum uskutočnil, je 11 998 eur na obyvateľa. Náš podiel z neho je 40,7%. Kúpna sila Slovenska v porovnaní s niektorými ďalšími štátmi je nasledovná: voči Írsku (22 207 eur) 22,0%, voči Dánsku (21 521 eur) 22,7%, voči Rakúsku /18 960 eur/ 25,8% a voči Nemecku (18 055 eur) 27,1%. Z nových členských štátov únie je na tom horšie ako my len Poľsko, Chorvátsko, Rumunsko a Bulharsko.

Pokým ide o to, kedy by sa mohla naša životná úroveň vyrovnať alebo aspoň priblížiť obyvateľstvu vyspelých štátov nie je splnenie tohto cieľa jednoduché a nie je možné rátať s ním v dohľadnom čase. Odhady týkajúce sa nášho dobiehania vyspelých štátov hovoria o desiatkach rokov.

Zamyslenie sa nad budúcnosťou

Prekonávanie závratných rozdielov v životnej úrovni Slovenska oproti vyspelým štátom vyžaduje zabezpečiť dlhodobo udržateľný vysoký ekonomický rast. Zdroje súčasného vysokého tempa rastu sa za niekoľko rokov vyčerpajú, a preto bude treba preorientovať naše hospodárstvo na odvetvia s vyššou pridanou hodnotou, ku ktorým patria služby.

Vytvorenie podmienok takého rastu vyžaduje orientovať sa na rýchlejší rozvoj vzdelania a vedy. Z prieskunu bruselského nezávislého „think tanku“ Lisbon Council (Lisabonská rada) vyplýva, že Slovensko je krajinou, ktorá najviac podceňuje investície do ľudského kapitálu. A práve toto môže byť prekážkou rýchlejšieho dobiehania západnej Európy. V tomto smere má byť naša úloha jednoznačná.

Sociálna spravodlivosť sa stala na začiatku 21.storočia vážnou témou. Ukazuje sa pritom, že sociálny model štátu spojený s princípom solidarity je na Slovensku, ale aj v iných štátoch EÚ jedinou cestou, ak chceme predísť výraznejším deformáciám, resp. deštrukciám v spoločnosti. Spravodlivo orientovaný štát žiada však prestavbu. Podľa W. Merkela, riaditeľa Vedeckého centra pre sociálny výskum, musí spravodlivý a v budúcnosti stabilný sociálny štát byť predovšetkým sociálnym investičným štátom. V ňom musí zaujať kľúčové postavenie vzdelanie, počnúc vytvorením excelentného predškolského zariadenia až po reformované vysoké školy, ktoré musia byť kvalitné.

ECO INVEST

partner v papierenskom priemysle

je slovenský priemyselno - investičný holding s celoeurópskou pôsobnosťou zameriavajúci sa na dlhodobé investície v nasledujúcich odvetviach:

- Výroba celulózy a papiera
- Energetika
- Mäsospracujúci priemysel
- Médiá
- Podnikanie s nehnuteľnosťami a developing
- Telekomunikácie
- Služby

KULTÚRA
dvojtýždenník závislý od etiky
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnická 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík*. – Šéfredaktor: *Teodor Križka*. – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrosso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciame. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk – www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Župný deň – samospráva občanom

O miestnej demokracii, hendikepoch a šachu pod holým nebom

Žilinský samosprávny kraj pripravil na utorok 16. októbra 2007 už druhý Župný deň. Aj táto aktivita je výsledkom projektu KOMUNIKUJEME, ktorým sa krajská samospráva približuje svojim obyvateľom a odbúrava bariéry. Už minulý rok zaznamenala úspech aktivita Úradu ŽSK, ktorý vo svojich priestoroch zriadil Kanceláriu 1. kontaktu, fungujúcu ako styčný bod informovanosti o kompetenciách odborov Úradu ŽSK a o vôbec ŽSK ako celku. Zaviedla sa tiež pravidelná bezplatná právna pomoc. Zastrešuje ju Právny odbor ŽSK, ktorý zaznamenáva zo strany obyvateľstva veľký záujem. Zároveň boli podporené spoločenské, športové a kultúrne podujatia. Od minulého roku sa rozbehla intenzívnejšia spoluprácu s Úniou nevidiacich a slabozrakých Slovenska.

Župný deň 2007 zorganizoval Žilinský samosprávny kraj v rámci Európskeho týždňa miestnej demokracie. Jeho zámery zvýšiť povedomie o pôsobení samosprávy naplnila inštitúcia nevšedným spôsobom. Na priestranstve pred Úradom ŽSK si návštevníci zahrali šach a dámu so živými figúrkami. Príjemnou hudbou prispela do podujatia originálna terchovsko-žilinská rocková skupina Arzén. Výborná spolupráca s Úniou nevidiacich a slabozrakých Slovenska sa na tomto ročníku potvrdila otvorením výstav Cesta svetla, Biela pastelka a prehliadkou vodiacich psov nevidiacich. Predseda ŽSK Juraj Blanár udelil Pamätný list ŽSK úspešnému a dlhoročnému hokejbalistovi Robovi Kaššovi a združeniam a spolkom v Žilinskom kraji odovzdal schválené dotácie. Úplnou novinkou Župného dňa 2007 bolo vydanie katalógu HAND*IKEP* MADE, prezentujúci tvorbu hendikepovaných ľudí. Ich výrobky si mohli záujemcovia kúpiť priamo na predajnej výstave pod holým nebom. Ďalším ústretovým krokom samosprávy voči občanom je aj odštartovanie bezplatného sociálneho poradenstva.

Stranu pripravila:
ZUZANA MUCHOVÁ

Cesta svetla

Život bez zraku je témou putovnej výstavy fotografií s názvom Cesta svetla. Vo výstavnej sieni Úradu Žilinského samosprávneho kraja ju slávnostne otvoril predseda ŽSK Juraj Blanár. Nezvyčajné obrazy vnikajú do sveta ľudí so zrakovým postihnutím. Kľúčovým motívom je svet nevidiacich a slabozrakých. Aj toto je cesta ako na ich prítomnosť v spoločnosti chce upozorniť Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska a zároveň Žilinský samosprávny kraj ako partner výstavy. Cesta svetla má zároveň podnietiť k zamysleniu sa nad rozmanitosťou života. Jazyk malých diel je univerzálny, zrozumiteľný pre každého. Chce sa dotknúť čo najširšieho okruhu ľudí, a tým búrať bariéry, ktoré títo ľudia musia na svojej ceste k plnohodnotnému životu stále prekonávať. Pri každej fotografii je meno autora uvedené nielen písaným, ale aj bodovým písmom.